

ЛИТОПИСЬ

ЧЕРНОЇ КАЛИНИ

E. КОЗАК.

1 9 3 1

v

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата . . . . . 13.— зол.
 Піврічна « . . . . . 7.— »
 Чвертьрічна « . . . . . 3.50 »
 Для членів «Червоної Калини» 3.— »
 Ціна поодинокого числа . . . . . 1.20 »
 В Румунії: річна передплата . 360 леїв
 піврічна 190 л., чвертьр. 100 л.
 Для інших країв 2 \$ річно.

За кордоном приймають передплату на «Літопис Червоної Калини» та впис членів:
 В Сполучених Держ. Північної Америки:
 The Ukrainian Legion, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. /
 В Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

КУПУЙТЕ ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928! Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій . . . . . 8 зл. 4 зл.
Федір Дутко: Глум. Оповідання, ст. 52
Д. Дорошенко: Мої спомини про давнє минуле. Частина I.-IV. . . . . 8.40 « 4.20 «
Богдан Лепкий: Слота. Поезії . . . . . 90 « 45 «
От так собі. Мініятури, стор. 129. 1.50 « 75 «
Між молотом і ковалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79 . . . 1.50 « 75 «
Ст. Левинський: Від Везувія до пісків Сагари. Сторін 84 . . . . . 3.25 « 1.70 «
Халіда Едіб: Вогні. Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234 . . 4.50 « 2.25 «
Василь Софронів: Грішник. Нариси. Сторін 104 . . . . . 1.50 « 75 «
Микола Голубець: Львів. Сторін 179 3.— « 1.50 »
А. Вільшенко: Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Сторін 267 . . . . . 4.50 « 2.25 «
Роман Купчинський:
 I. Курилася доріженька Стор. 208 4.— « 2.— «
 II. Перед навалою. Сторін 192 . . 4.— « 2.— «
Федір Дудко:
 I. Чорторий. Сторін 192 . . . . . 3.50 « 1.75 «
 II. Квіти і кров. Сторін 192 . . . . 4.— « 2.— «
 III. На Згарищах . . . . . 4.— « 2.— «
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів укр. революції. I—III. Част. по зол. 3.50 « 1.75 «
 Ч. IV. друкується.
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих. Сензаційна повість 17 аркушів друку . . . . . 5.— « 2.50 «
Др. Степан Шухевич: Спомини. (Причинки до історії УГА, на підставі записок та власних переживань)
 I—V. Частина . . . . . по зол. 4.—зл. 2.—зл.

Богдан Лепкий: Зірка, пов. з ПОВОЄННОГО ЖИТТЯ . . . . . 4.— « 2.— «
Володимир Лопушанський: Перемога
 — повість з визвольної війни.
 I і II. Частина . . . . . по зол. 3.— « 1.50 «
Максим Брилінський: Хресний вогонь.
 Воєнні нариси . . . . . 3.50 « 1.75 «
Т.Г. Масарик: Світова революція, т. I. 13.50 « 6.75 «
 т. II. . . . . 8.— « 4.— «
Др. Ст. Шухевич: Видиш брате мій
 (8 місяців серед УСС-ів) . . . . . 4.50 « 2.25 «
Др. Ганс Кох: Договір з Денікіном 1.80 « 0.90 «
М. Галаган: З моїх Споминів
 I, II. і III. Частина . . . . . по зол. 4.— « 2.— «
 IV. Частина . . . . . 6.— « 3.— «
Микола Матіїв-Мельник: На чорній дорозі (новелі) . . . . . 3.50 « 1.75 «
Богдан Лепкий: Вадим, повість з княжих часів . . . . . 4.50 « 2.25 «
А. Чайківський: Чорні Рядки.
 Спомини . . . . . 3.— « 1.50 «
Олена Степанівна: На передодні великих подій . . . . . 2.— « 1.— «
І. Максимчук: Кожухів — доля старшин УГА, вивезених до Архангельська і на Сол. Острови . . . . . 2.80 « 1.40 «
А. Крезуб: Партизани — спомини з життя повстанців — ч. I. і II. по 4.— « 2.— «
М. Костів: Джін-Гіс-Хан гряде. . . 3.— « 1.50 «
О. Бабій: Перші стежі, повість . . 6.— « 3.— «
Е. Чикаленко: Щоденник . . . . . 14.— « 7.— «
Віталій Юрченко: Шляхами на Соловки 5.— « 2.50 «
Ілько Калічак: Записки четаря . . . 2.80 « 1.40 «

АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

III. Річник

ЧИСЛО 5 *

ТРАВЕНЬ

* 1931

Софія Галечко

хор. У. С. С., *3.V. 1891 — †2.VIII. 1918 р.

*„Вояче-брате! Рідний мій,
Сховай свій меч під головою...
Загойш рани, підеш в бій,
Побемся з смертю самою.“*

*На смерть порубаний в боях,
В руці з своєю хорогов'ю,
Так говорив старий вояк,
Стогнав і тихо сходив кровю.*

*Але не слухав молодий, —
Він сціпив зуби, стиснув рану,
Він сів на огиря блідий
І зник під крилами туману.*

*Припав до гриви і застиг.
Вже серце битись перестало.
А кінь все далі й далі біг
Муди, де все в огні палало.*

*Кінь чорним вихорем летів,
Зубами гриз, топтав ногами,
А на коні юнак сидів
І обіймав його руками.*

25. I. 22.

Софія Галечко

Хорунж. У. С. С.

П о д а в *Микола Угрин-Безгрішний*

До світової війни поміж інтелігентним, молодим, українським жіноцтвом — одна з перших жінок

Одиначка в батька, поштового, австрійського урядовця. Політичні умови казали йому, чи краще, примушували, служити не між своїми, а далеко за срібнолентим Сяном.

Софія Галечко родилася дня 3. мая 1891. року. Народну школу й жіночу гімназію скінчила з найкращими успіхами 27. червня 1910. року.

Записується в Грацу на університет, на філософський факультет.

В Грацу здає усі дрібні й більші іспити з відзначенням.

Софія Галечко в другому році університетських студій стає головою „Кружка Рідної Школи“ й містоголовою „Січі“ в Грацу.

В третьому році університетських студій вибирають Софію одногосно головою „Січі“, гуртка „Рідної Школи“ та „Взаїмної Помочі“ в Грацу.

Головою остає до кінця університетських студій. В „Січі“ впроваджує Галечко „Дискусійні Вечері“, на яких члени читають й обмірковують твори нашого новішого письменства. Відбуваються тут і відчити з різних областей знання.

До „Українських Січових Стрільців“ вступає 2. вересня 1914. року. Як санітетка перебуває в Коші У. С. С. три тижні, не зважаючи на переслідування в Команді У. С. С. ...

Дня 28. вересня 1914. року йде на фронт як звичайний стрілець із другою сотнею І. Курія.

В падолісті 1914. року дістає медалю хоробрости й степень підхорунжого та провід чети У. С. С. Весь час до 1916 р. перебуває в сотні Зенона Носковського на фронті, де одержала степень хорунжого. Відтак перебуває в Коші У. С. С. в Пісочній. В лютім 1918 р. її звільнено з рядів У. С. С. Згинула трагічно, втопившись в Бистриці в серпні 1918 р. Грiб Софії Галечко знаходиться в Пасічній, пов. Надвірна.

Третя чета¹⁾

Товаришам із моєї чети на спомин спільних трудів і боїв

З рукописів Софії Галечко

Під Соколом боротьба в повному розгарі. Москалі заатакували праве крило. Стріляють гонведи й моя чета²⁾. Від часу-до-часу беруть участь у боротьбі друга й перша чета³⁾.

Більша московська сила підсунулася у ночі й лягла в ярі перед нами.

Часом вузький яр порскне люто й закидає нас градом кульок. Часом зачорніють козаки на далекій рівнині.

За крісовим іде гарматній огонь.

Відзвалися наші гармати. Сірий дим заслонив яр перед нами.

— Добре бють!

Що хвилини летить у гору їздець із конем — сіра, збита маса московських плащів і крісів...

Мої хлопці всміхаються вдоволені...

— А що, ходіть ближче, відхочеться вам воювати з нами!..

Зпоміж хат, за якими крутилися козаки, блиснув огонь.

Це московська гармата прокинулася і зачала бачку...

Перша граната впала за нами.

З картоплиння біля яру підносяться сірі тіни, йдуть до нас.

Кількадесят кульок, і лягли знову на землю.

Тричі посилаю до четаря Каратницького³⁾ по резервові патрони й тричі одержую відмову.

— Це тільки мені здається, що треба більше патронів...

Стріли щораз густіші. Біля кожного стрілівокця⁴⁾ багато лусок із патронів.

Вже не жду на прикази.

— Двох санітетів⁵⁾ бігдем по патрони!

— Муніційні вози вже за водою! — відповідають мені.

— Хотяй би в третьому селі!

Двох стрільців із червоним хрестом на рукаві біжать ровом на ліво.

Глухий зойк і сірий дим над нашими окопами.

Це російська граната перевернула один із наших скорострільів і — з чемности — не експльодувала...

Зпід розваленого окопу підносять присипаного землю, блідого як смерть, старого Румуна⁶⁾, що стояв при скорострільі.

Стріли щораз слабші. Втихають поволі.

— Що там, Кривицький?

— Патронів немає, пане четарю!

— Принести їх! — приказую другій четі.

Мої хлопці бліді, пригноблені, стоять при крісах. Збудовський витягає нотатку й дере горячково листи. За його приміром роблять це саме й інші.

¹⁾ Рукопис дістав від пок. хор. Софії Галечко дня 2. II. 1916 р. Микола Угрин-Безгрінний.

²⁾ Зі сотні Носковського.

³⁾ Заступав годі хворого сотника Носковського.

⁴⁾ Так називали стрільці-Гуцули віконця в окопах.

⁵⁾ Санітетів уживали часом до іншої служби, щоби не позбавляти нікого стріляння.

⁶⁾ З військового відділу скорострільів, тимчасово приділеного до нас — Усусувів.

Тихо, тихесенько...

Тільки часом перелетить понад головою шрапнеля, або зойкне жалібна, тонка, московська кулька.

Зі сусідньої чети, ба, навіть зі сотень над самою Стрипою, передають останні патрони.

Знають усі, що коли тепер забракне тут муніції, пропаде все...

За хвилину прибігають санітети з трьома скриньками патронів.

Нам здавалося, що принесли найкращий обід, або й скриню зі золотом...

Не кинулися би на неї з такою радістю, як на ці малі лискучі шматки заліза...

Стріляють знову, поволи, спокійно! — Це „стара війна“!..

Присилають нам допомогу, трицять мадярських новобранців, із якими годі розмовитися.

Тягну кожного за плащ і признаю йому місце.

Кладу кріс у стрілівокце й показую, що мають уважати, чи не йдуть Москалі й стріляти!

Вони вперше в розстрільній, тому й не велика це поміч...

Сірі тіни зближаються щораз до нас...

Наша артилерія починає грати знову...

Перша граната паде сливе прямо в наші окопи.

Москалі так близько, що годі вже добре ціляти.

За першою гранатою йдуть чотири інші й порскають на нас землею.

— Бігом до телефону! — кричу до першого стрільця, що стоїть біля мене. — Артилерія бере замалий відступ! Нехай зараз стріляють куди дальше, бо повистрілюють нас усіх!

Стрілець, як лискавка перебігає попри мене й слідує шрапнеля розривається уже перед нашими окопами.

— Бондього¹⁾ переломили! — голосить хтось трівожну вістку між нами.

Начеб у відповідь на це паде ззаду, зі села Соколова, в наші окопи російська кналька²⁾.

Вслід за нею друга, третя...

— „Юж“ є в Соколові! — каже ляконічно, своїм лемківським говором, вістун Батейко.

Всі бліднуть.

Посилаю до Каратницького стрільця із донесенням, що Москалі нас окружили, вже є у Соколові. Дістаю відповідь, що це „наша розстрільна закручена в підкову і це певно наші кулі перелітають...“

— Один на охотника в село, подивитися, чи є вже Москалі!

Зривається Калиняк³⁾. Кинув наплечник, набив кріс і вискочив на окіп.

Вслід за ним посипалися московські кулі.

Обернувся ще раз, глянув на нас і щез між хатами.

В окопах наших сусідів мовкнуть стріли, цілком втихають.

¹⁾ Імя команданта сусідньої групи.

²⁾ З німецька: кналькугель — куля подібна до шрапнелі, розривається, коли перелетить означену дорогу.

³⁾ Не повернув, або вбили, або взяли в неволю.

— Пане хорунжий, голошу слухняно, немає муніції! — стоїть передімною блідий зі страху Мадяр і каже по німецьки.

— Тимошук, Гайоха! Скринку патронів Мадярам! Біжать до сусідніх окопів і за хвилину починається знову горячкова, безупинна стрілянина. Кулі летять зі заду, переду й з правого крила.

— Заслоняйтеся, товаришко! — кричить Фенюк.

— Пусте! — відповідаю і біжу на ліве крило чети, щоби скоростріл звернули більше на право.

— Пане хорунжий, доношу слухняно, не маємо муніції!

— Пане четарю! Куди стріляти, бо бють зі всіх боків? — питає Гайоха.

— Вперед! Про інше й не думайте! Це вже пропало!

Без слова протесту звертається до стрілковця і байдуже, з резигнацією, стріляє далі.

Кров палає у мене в жилах, лице пашить.

Дуже ясно розумію все... Позиція пропала, моя чета окружена, в потрійнім огні.

Посилаю „звідомлення“, однак і на це дістаю відповідь:

— Видержати!

Біжу на ліве крило до сусідньої чети й кричу:

— Завертати!

— Ще не було приказу! — блідий як смерть відповідає мені Мамчур¹⁾.

Стріли щораз слабнуть. Вкінці втихають цілком. Гробова, страшна тишина... Кров ударяє мені до голови.

Перебігаю цілий свій відділ. Мовчки, з понуреною головою, стоять мої хлопці.

— Чому не стріляєте?

— Поручник гонведів заборонив стріляти. Кажуть, що Москалі піддаються!

Вискакую на окіп і бачу щораз ближче сіру лаву Москалів.

Ідуть, біжать, а зі заду за собою тягнуть скоростріли.

— Бити, хопці, стріляти! Це зрада! Ідуть наступом на нас! — кричу що сили.

Кинулися хлопці до крісів і бють, стріляють без пам'яті.

Малий Білінський вискочив на окіп і заломив руки:

— Москалі на дротах, все пропало!

З нечуваним і страшним завзяттям та одчаєм прикладає кріс до рамени й стріляє.

За ним вискакують на окопи інші мої хлопці, бо через стрілковце годі вже стріляти, дострілу немає.

— Пане четарю! — прибігає стрілець Моклович. — Наші сусіди піддаються!

Одержую знову відповідь:

— Видержати!

Яксь горячка опановує мене. Беру кріс і стріляю, як на стрільниці. Набиваю, ціляю й автоматично потягаю за язичок.

Біля мене, без зойку, тихо, похилився на перегороду Тимошук. Кров бухає йому зі шиї.

Це перша жертва.

В селі сальви ці відомі, московські сальви.

— Мамчур, відвертатися! — кричу захриплим голосом.

Ніхто не відповідає мені.

Біжу на ліво. Дивлюся на перегороду, одну, другу, третю...

Ні живої душі

Весь курінь відступив. Мене не повідомили про це. Оставили зі сусідами, які піддалися Москалям.

— Відворот одинцем! — приказую моїм хлопцям.

Зіскакують із окопів. Бачу, видовжується гусак: Семенюк, Крицький, Гайоха...

Рій Батейка й Гаврицького ще стріляє...

Ці вже пропали...

Біжу даліше ровами, зіскакую на дорогу.

Кількох старих ополченців, які „маркирували“ в селі, переділюють мене й моїх хлопців.

Кулі, як рій бджіл, що висипався у ясний, соняшний день, брешуть кругом мене.

Мені це чомусь байдуже...

Перебігаю поміж хагами й паду на дротяні перешкоди, які ми заложили, як охорону перед Москалями.

Обвивачі¹⁾ зачепилися за дроти. Не всилі я витягнути ноги.

— Еколе, еколе! — кричить двох Мадярів, які люті на мене, що загородила собою одинокий можливий перехід. Пхаються на мене. Падають на мене. Обвивачі друкать на шматки. Котимося в долину, в окопи... Рів із болотом.

Встаю і біжу далі.

Ноги що хвилини западаються у болото, плутаються у високій траві.

Не всилі я вже бігти. Іду щораз поволіше.

Недалеко від мене тріскає шрапнеля. Не ранив мене.

Хочеться мені сміятися, кепкувати з неї...

Шуварі щораз більші, болото глибше.

Наді мною знову глухий зойк. Яка-ж утомлена...

Яксь мряка прислонює мені очі.

Переді мною палі зірваного моста й каламутні, зелені філі Стрипи...

Збірка на битій дорозі зі Соснова до Ваги.

Число своїх людей...

— Один — два — три...

Якийсь жаль давить горло.

— Пане сотнеку, голошу слухняно, трьох людей!

Перед очима стоять мені мої хлопці, на окопах, із крісами у руках, із горячкою та завзяттям в очах...

— Ви зі своєю четою виратували цілий курінь! — кажуть мені стрільці.

— Ми вже всіх вас до одного мали за вбитих — додає Каратницький.

Дивно чомусь...

Ті самі люди, що недавно мою чету, найменших і наймолодших хлопців, дітьми називали й з погордою дивилися на них, тепер — із якоюсь дивною пошаною дивляться на тих трьох із моєї чети, які виратувалися і з дивним притиском кажуть:

— Це з вашої чети...

Сонність і якась смертельна втома оповивають мене.

Думаю, де я, відкіля я взялася тут... Бажаю пригадати собі слова команди й не всилі...

Іду до хати й кидаюся на долівку.

Хтось приносить мені троха соломи й плащ під голову.

Неначе вже у сні чую, як у хаті говорять:

— Третя чета...

¹⁾ Командант другої чети.

¹⁾ Так звані „камаші“ — Wickelgamaschen.

Десять днів у Київі в січні 1919 р.

Спомини з Трудового Конгресу. — Списав: М. Ч.

Одною із перших постанов станиславівської сесії Української Національної Ради була ухвала з дня 3. січня 1919. р. про злуку Західньо-Української Народньої Республіки з Українською Народньою Республікою. Постанова про злуку була жаданням загалу та війська і перейшла на Національній Раді лиш під пресією публичної опінії, на чім соціялістична партія, яка найбільше побивалася за злукою, робила для себе капітал. Соціялісти сподівалися наслідком злуки стати в Галичині рішучим чинником хочби тому, що в Київі Директорія та Уряд були в руках соціялістів. Скоро по Новім Році стала організуватися делегація з рамени Української Національної Ради до Київа, яка малаби обв'язок постанову УНРади офіційально передати наддніпрянському Урядові та евенуально навязати перші переговори в справі переведення злуки в життя. Головою делегації призначено містопредседателя УНРади

Льва Бачинського, секретарем Д-ра Ст. Витвицького. Окрім них в склад делегації входили члени Уряду як полк. Вітовський, Цегельський, Мирон, Бурачинський, Перфецький та цілий ряд членів УНРади (як Вітик, Шмігельський, Т. Старух, Дувіряк, Сандуляк і другі), вкінці кількох урядовців Секретаріатів у характері експертів — разом 36 осіб.

Я мав теж велику охоту взяти участь в цій делегації не лиш з чисто особистого бажання побачити Київ та пізнати наддніпрянські відносини, але також з думкою евенуально послужити своїм історичним знанням. Я одержав наче дозвіл від свого шефа Держ. Секретаря Артимовича і 16. січня 1919 по обіді рушив наш надзвичайний поїзд через Ходорів, Підвисоке. До Тернополя прибули ми пізно вночі. Тут треба було пересідати на широкоторовий шлях, бо залізнична лінія Тернопіль-Підволочиська була вже перероблена на широкоторівку. Ми переночували в Тернополі і 17. січня перед полуднем рушили в дальшу дорогу на Підволочиська. Від наддніпрянської управи залізниць дістали ми дуже вигідні вози II. класу з переділками на чотири особи, що мали не лиш по чотири мягкі сидячі місця, але й по чотири місця до спання.

Вози були добре опалені, чога вже пильнував окремих паляч, бо кожний віз сього типу мав окрему піч та паляча.

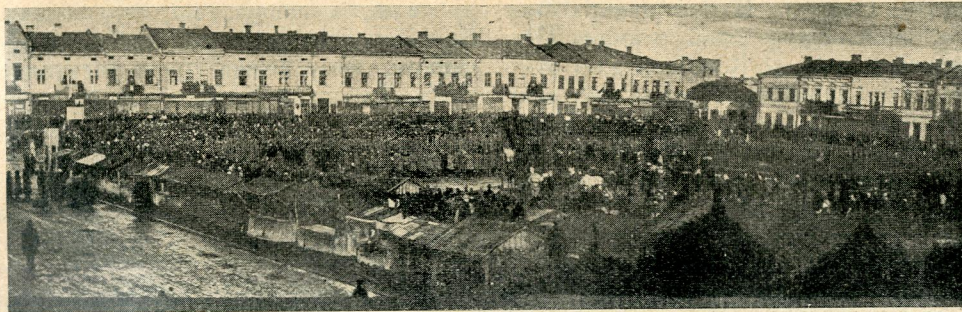
Минули ми Збруч та виїхали із країни зі зглядним ладом в країну революції. Ледви проїхали ми кілька стацій, аж перед Проскуровом на ст. Чорний Острів спинала наш поїзд місцева влада та не хо-

тіла дальше пустити потягу; мабуть не дуже симпатизувала з владою Директорії. Аж по пертрактаціях та вмовлюваннях, що се Галичане, згодні були пустити потяг в дальшу дорогу. Поволи посувався поїзд поміж полями покритими снігом та селами. Чим дальше на схід стрічалось більше лісків та садів покритих інеем. Около півночі заїхали ми на велику стацію Жмеринки, а 18. січня рано зближались ми до Київа. Вже здалека бачили ми блискучі бані церков столиці України. Якась містична цікавість та побожна радість переймала душу, що й мені судилося бачити в життю се святе місто. О год. 11 перед пол. заїхав наш поїзд на особовий київський двірць.

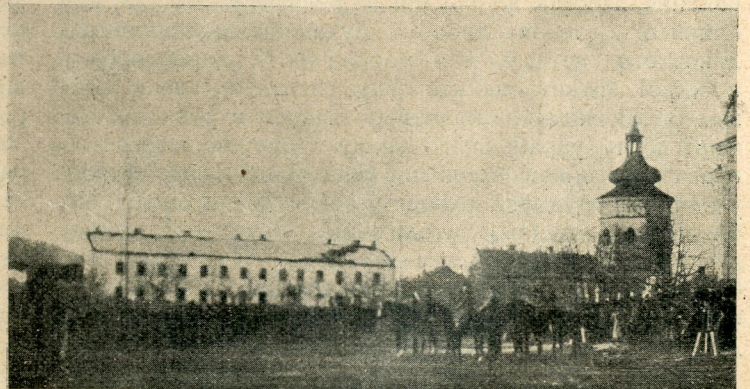
Київський двірць не зробив на нас гарного враження, він кепсько репрезентував понад півмільонову столицю України. Малий, низький, зчорнілий нагадував радше двірць повітового чим столичного міста. Як лиш поїзд заїхав під перон, оркестра Січових Стрільців

заграла! Національний Гимн. По виході делегації з вагонів витав її від правительства та С. Стрільців прем'єр-міністрів Чехівський. Бесідник вказав на вірну службу, яку над Дніпром повнять галицькі вірли знад Дністра та заявив, що бачить у тіснім обеднанню Галичини з Придніпрянщиною завдаток кращої майбутності. Після привітання всіли члени делегації на авта в товаристві старшин С. Стрільців, що з представниками Уряду явилися на двірці та помчали вулицями Київа — Бібиківським бульваром на Хрещатик, де були приготовані поміщення для делегатів.

Розкинений на горбках Київ представився нам у своєрідній панорамі. На білім тлі сніжної шати то

Свято зєдинення України в Стрию 5. I. 1919 р.

Свято зєдинення України в Жовкві 7. I. 1919 р.

являлися, то никли з очей золоті бані церков, коли авто виїздило на гору, чи зїздило в долину.

Сам Київ мав на собі сліди горожанської війни та революції. Вулиці занедбані, то тут то там шиби повибивані. Та одну мав він прикмету, якої давно ніхто не бачив у Києві — а це його зовнішній чисто український вигляд. Навіть на люднім Хрещатику знайти російську напись було дуже трудно; все було українізоване. Як пізніше довідалися ми, сталося це на приказ Команди С. Стрільців. Деякі українізовані написи викликували сміх, як от. прим. фризійське заведення з російського „Парікмахерская“ власник перехрестив на „Перікмахерческа“, ба що більше я бачив, як на склеповій вивісці навіть російське призвище „Обломов“ було українізоване на „Облімів“.

Президія гал. делегації примістилася в гостинниці Контіненталь при Миколаївській вулиці. Тут 1914. р. спинився був митрополит Шептицький при переїзді на заслання; нині тут спинилася галицька делегація, та в яким іншим характері, як чотири роки тому голова греко-католицької Церкви. В гостинниці Контіненталь мав також свій осідок штаб отамана Петлюри. З тої то причини вхід до Контіненталу стерегла військова сторожа, а ввійти було можна лиш за окремою легітимацією. Більшість делегації, а також і я розмістились в сусіднім Гранд-готелі на Хрещатику. Тут стрінули ми вже много делегатів на Конгрес з різних частин України.

Галицька делегація стала гістьми Осадного Корпусу Києва, а на ділі С. Стрільців. Ще того самого дня президія делегації відбула конференцію з Директорією, щоби зорієнтуватися в ситуації. виявилось, що положення побідної Директорії зовсім не було рожеве. По поваленню гетьмана Україна стала тереном нової анархії, бо внутрі піднесли голову найлівіші комунізуючі елементи, яких Директорія не вміла приборкати. Рівночасно з півночі перейшли українську державну границю большевицькі відділи, не зважаючи на попередні запевнення большевицького уряду, що пошанує нейтральність України на випадок побіди соціалістичного Уряду. Рівночасно в чорноморських портах появилася флота побідної антанті, яка і не думала признавати берестейського мира, що забезпечував кордони незалежної Української Держави.

Навіть внутрі упорядкована держава серед цих заграничних обставин знайшласяби в дуже важкім положенню, а тут в додатку внутрішнє положення було просто безнадійне.

По поваленню гетьмана Директорія зарядила переведення виборів до Трудового Конгресу. Засада, яку прийнято в основу виборів, була наслідуюнням радянського систему, чим робила собі Директорія у побідної антанті як найгіршу славу та давала правим російським колам успішні засоби в руки до агітації проти українського уряду. Поперше виборчого права не мали всі мешканці республіки, лиш ті, яких узнано за трудовий елемент, себто групи селян, робітників та трудової інтелігенції. Поодинокі професійні організації голосували у себе та вибирали виборців, які у своїй групі вибирали послів на Трудовий Конгрес на засаді пропорціонального права. Для Галичини признано загалом 45 мандатів.

Саме в день нашого приїзду до Києва стали зїздитися вже делегати, бо первісно отворення конгресу було заповіджене на 19 січня. Між вибраними

у такий неспокійний час було найбільше есерів, яких число на конгресі доходило до 150. Та есери творили дуже різношерстну групу. Були між ними фракції доволі помірковані (особливо делегати-селяне з Волині та Поділля) та були також відоми такі скрайні, що стояли виразно на радянській платформі та жадали заведення української республіки рад. Інші українські партії були значно слабші, навіть есдеки не були дуже чисельні. Зате помірковані та національні партії як самостійники та соціалісти-федералісти, що гуртували всю українську духову еліту, були на конгресі просто без всякого значіння, здобуваючи по кілька мандатів

Київ жив в якійсь політичній горячці, що унеможливила здорово дивитися на трагічну ситуацію країни. Хоч ворог, а правильніше вороги з усіх сторін переступили границі держави, — що вечора відбувалися в Києві партійні мітінги, всюди предметом нарад була не справа оборони рідного краю, лиш справа влади: лишити Директорію, чи її усунути, відновити розігнану Скоропадським Центральну Раду чи ні, а вкінці такі справи як земельна і т. д. Кожна партія старалася побільшити свої ряди Галичанами, тому кожна група тягнула і нас на свої мітінги. Трудовий Конгрес заповідався дуже лівим та грозив поваленням Директорії саме в момент, коли вороги стояли на українській землі.

Директорії дуже залежало на тім, щоби засилити Трудовий Конгрес уміркованим елементом, а ним могли бути тільки делегати від Галичини. Зате в Галичині виборів у Трудовий Конгрес ще не переведено. Перевести їх не було часу, а навіть просто неможливо вже звернутися до УНРади в Станиславові, щоби виделегувала відповідне число делегатів зпоміж себе, бо день відкриття конгресу зближався. Директорія не мала іншого виходу, як предложити галицькій делегації узнати себе за представництво Галичини та взяти участь у Трудовім Конгресі в характері послів від Галичини. Президія делегації не хотіла цієї справи рішати на власну руку, тому обіцяла порадитися в цій справі з цілою делегацією.

На повнім зібранні делегації в день нашого приїзду до Києва в салі Гранд-готелю около 5. год. по пол. зreferував справу голова делегації Др. Лев Бачинський. Він підніс аргументи за і проти нашої участі в конгресі. За участю промовляли річеві аргументи — добро Української Держави; нашим обовязком є — говорив він — допомогти творчим силам України подоліти анархію, що грозила залити державний корабель. Проти нашої участі промовляли формальні причини, що ми без виразного уповажнення зі сторони УНРади узурпуємо собі право стати посольською репрезентацією Галичини на Трудовий Конгрес, який одні вважали всеукраїнським передпарламентом, а другі хотіли в нім бачити таки вже Всеукраїнські Установчі Збори. В дискусії забірали тоді голос члени УНРади Т. Старух, Дувірак та Витвицький; по короткій дискусії запала постанова взяти на себе евентуально одіум в Галичині та узнати всіх членів делегації в числі 36 репрезентацією від Західньо-Української Народньої Республіки на Трудовий Конгрес.

Мені доручено наше рішення подати до відома Директорії в особі от. Петлюри. Негаймо удався я до готелю Контіненталь. Тут військова стійка впустила мене за оказанням легітимації. На першому чи дру-

гому поверсі займав от. Петлюра 2 чи 3 кімнати. Чура стрілець зголосив мене у адютанта сот. Бєня. В хвилі, як я увійшов до першої кімнати, рівночасно з дверий другої кімнати вихилилася голова от. Петлюри, який поручив сот. Бєневі: „Переговоріть, про що ходить“. Адютант став мене питати, хто я і в якій справі приходжу. На ділі йшло йому лише про ствердження, чи я справді Галичанин, за якого себе подаю; видно побоювався впускати до Отамана непевних людей. Та скоро лиш ствердив по моїй галицькій вимові, що я дійсно приходжу від галицької делегації, вже більше не входив в мерітум справи, лиш пспросив: до от. Петлюри.

Війшов я до дуже скромно обставленої кімнатки, а мені на зустріч вийшов сухорлявий мущина середнього росту у військовому френчі. Я подав своє прізвище та ціль мого приходу. Я бачив, як випогодилося лице Отамана, коли почув від мене зяву, що ціла галицька делегація в числі 36 осіб ухвалила взяти участь в Трудовім Конгресі як заступництво Галичини. На це рішення видно ждав отаман Петлюра доволі нетерпеливо. Тепер розговорився та став нарікати на нелад на Україні, на брак певного еле-

менту, на який могла би спертися влада, додаючи: „Працюйте з нами та помагайте нам, бо ви Галичане ще Європа, а тут Азія. Як ви не допоможете нам, то добра не буде“. Серед тої розмови увійшов генерал Греков, мущина яких 50 літ, кремезний, лисий, убраний в гімнастюрку. Говорив напів українською, напів російською мовою. Отаман Петлюра

представив мене ген. Грекову та коли вони стали розмавляти про висліди поїздки Грекова до представництв антанті в Одесі, я попрощався, щоби не перешкаджати їм в розмові.

Вечером того дня приймав Осадний Корпус Київa — С.Стрільці галицьку делегацію святочною вечерою у Гранд-готелі. Присутні були старшини СС-ів з полк. Коновальцем на чолі. В імені С.Стрільців витав делегацію полк. Дашкевич; в привітних промовах виступали члени делегації: Старух, Сандуляк та секр. Цегельський. Вечера затягнулася пізно в ніч.

Слідуючого дня в неділю 19. січня (Йордан) мало відбутися відкриття Трудового Конгресу. Та вже попереднього дня всім було відоме, що воно не відбудеться, поперше тому, що не всюди навіть в Києві переведено вже вибори до конгресу, а на місцях денеде переведено їх неправильно так, що вибори треба було касувати і наново переводити. Вкінці багато делегатів в наслідок комунікаційних труднощів ще не прибуло до столиці. Зате на нинішний день призначене було інше торжество, а саме похорони ексгумованих Січових Стрільців, що лягли в боях з гетьманськими військами під Мотовилівкою при добуттю Київa, між ними і знаного сотника Черника.

Деякі члени гал. делегації зраня вибралися на Дніпро, щоби бачити водосвяття; я лишився в готелі, бо не хотів спізнитися на похорони С.Стрільців. До того мав я важну справу до університецької бібліотеки в Києві, тому хотів розвідатися про час, коли там можна буде зайти.

Перед 12-тою годиною знайшовся я вже під Володимирським Собором, де з двірця спроваджено кільканацять трумн з останками поляглих СС-ів. Після панахиди стали домовини виносити з собору та уміщувати на ляфетах армат. Серед пречудної музики мельодійних дзвонів Володимирського Собору рушив похід Володимирською вулицею та Хрещатиком до царського саду. За трумнами поступали найближчі товариші зброї, Директорія, міністри і члени галицької делегації. В похороннім поході брали участь військові відділи СС-ів та молодіж українських шкіл. При гарній зимовій погоді пересунувся похід Хрещатиком та завернув у царський сад. Там в найкращому місці, звідки розкривається прегарний вид на Дніпро та на Лівобережя, приготовано могили на вічний спочинок С.Стрільцям. Упавших героїв попращали надгробними промовами представники українського війська та влади.

Вечером відбулися святочні сходини в поміщеннях Українського Клубу, що громадив між своїми членами квіт української інтелігенції Київa. Клуб був за гетьманської в ді замкнений, тепер знов став осередком товариського життя української інтелігенції. Сходини були присвячені привітанню Галичан в столиці.

Від імені Українського Клубу витав делегацію доц. Зайцев.

Міжтим до Київa стало зїздитися щораз більше делегатів на Трудовий Конгрес. Що вечера відбувалися партійні наради, на які всюди й нас запрошували. Молодші члени гал. делегації та селяне радо брали в цих зібраннях участь просто з цікавості, зате старші оминали їх засадничо. Взагалі відповідальні представники делегації, які займали посади чи то в Секретаріаті чи в президії УНРади, хоч прибули до Київa, щоби сповнити приняте доручення, однак уважали це за „важкий обовязок“, який треба зробити тільки з огляду на публичну опінію. Вживатися в життя одноцільної Української Республіки, впливати активно на її долю, не забиралися. По формальному доканню злуки на Софійській площі уважали вони своїм обовязком якнайскорше виїхати з Київa, полишаючи лиш невідповідальних членів делегації в столиці. Немало ділав тут і страх перед зближачими большевиками. Цей розріз між делегатами селянами та молодшими членами делегації дався завважати весь час, хоч не проявлявся назовні.

В понеділок 20. січня також не відкрито Трудового Конгресу. Формально оправдувано відтягання відсутністю всіх делегатів, а на ділі було це тому,

Проголошення української державности в Долині. Листопад 1918 р.

що Директорія хотіла висондувати настрої між присутніми членами конгресу, бо боялася, щоби Трудовий Конгрес не прийняв надто лівого напрямку та не звернувся проти Директорії.

Перед полуднем заглянув я до городської опери, де мав радити конгрес. В кульорах повно депутатів, які вели живі політичні балачки, всюди повно агітаційної літератури, а може найбільше большевицької в українській та російській мові. Припиняти цієї агітації ніхто і не думав. Відбувалася вона в театрі, на вулицях, всюди. Під ліхтарнею ставав большевицький агітатор та уряджував імпровізований мітинг. Найбільше полювали ліві агітатори на наших селян та стрічалися з такою гідною відправою, що пізніше не хотілося їм підходити до галицького селянина зі своїм крамом. Зате пізніше з лівих лавок Трудового Конгресу чули ми не раз голоси на тему „клясової неосвідомлености“ галицького селянина.

Зі свого боку ми вважали вказаним вжити наших селян-членів делегації, щоби допомогти Директорії та впливати помірковано на селян-членів конгресу, яких повно було в рядах найчисленішої, але суспільно та ідейно незвичайно сорокатої партії есерів. Це нашим селянським делегатам частинно удалося. Своїм здоровим хлопським розумом вони особливо добре договорювалися з селянами есерами з Волині та Поділля. Зглядний лад, який панував в Галичині, їм імпонував. Отже не диво, що з уст тих селян давалися чути голоси, що найкраще булоби Волинь та Поділля прилучити до Галичини. Під впливом таких селянських розмов між собою помітно кріпшало праве крило есерів з С. Бачинським на чолі коштом лівої комуністичної та центральної течії есерів. До цієї останньої належав і проф. Грушевський. З мійського театру заглянув я на університет до бібліотеки, де мав підшукати собі один твір. На університеті бібліотечний персонал та студентство на загал було російське; сам університет представляв собою картину руїни. Хоч на дворі було студено, ніде не було палено. У викладовій салі приміщувалися на тапчанах студенти та варили студентський чай. В бібліотеці стрінули мене Галичанина чемно, хоч я відчував, що для місцевих Москалів були ми на київському ґрунті небажаними інтрузами. Урядовець бібліотеки зацікавився нашим приїздом та став розпитувати про відносини в Галичині, я відчув мимохіть, що української галицької держави він собі не бажав, немов побоюючися, що ця частина української землі може евентуально активною участю впливати також на справу усамоствінення Придніпрянської України.

Мірою страху Москалів з України перед Галичиною може послужити факт, що по Києві кружляла фантастична вістка, немовби то з Галичини мала прийти стотисячна армія на поміч Директорії. Тимто диво, що коли на другий день в городській опері стрінув мене співробітник одного з московських щоденників (Киевской Мисли, чи Послѣдних Новостей) та попросив про інтерв'ю, то першим його питанням було, чи це правда, що з Галичини іде стотисячна армія на

Україну. Я очевидно в дуже загальній формі потвердив, що Галичина зробить все, щоби здержати напір большевиків; та на другий день вичитав я у згаданім щоденнику знов вістку про стотисячну армію як мою інформацію. Причину до таких поголосок давали перші відділи галицьких військ, що саме тоді прибули до Києва.

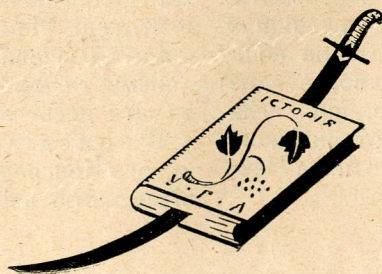
Як справді булаби змінилася карта Східної Європи, якщо ми булиби тоді могли всю галицьку силу кинути над Дніпро? Та не від нас це залежало.

У нашому Гранд-готелі примістилися також якраз найлівіші делегати з Лівобережжя, члени лівої течії есерів — пізніші укапісти. Були між ними здебільша зовсім молоді люди, повні фанатизму та переповнені теоріями марксизму, поза яким не бачили світа. Від большевиків вони суспільно нічим не рїжнилися; були може свідомішими Українцями, хоч їх націоналізм блід зовсім перед марксизмом. Пригадую собі молодого члена конгресу Римара-мабуть студента університету. Був він послом зі східної України десь з Полтавщини чи Харківщини. Радянського устрою боронив він з найбільшим фанатизмом, лиш хотів української радянської республіки. Спершу дискутував він зі мною з великим запалом, та коли спостеріг, як різна душевна структура галицького інтелігента від його, сказав мені одно слово - реакціонер і на будуче мене, а навіть наших селян делегатів оминав. Так дуже хотівби я знати, де він тепер, цей запалений, ідейний радянець, чи в рядах КПБУ, чи може там, де вже абсолютно нема клясової боротьби.

Вечером попросили нас на зібрання центральної течії есерів до будинку купецького зібрання. Цілий вечер дискутувалося широко над „питанням влади“, чи Трудовий Конгрес має Директорію лишити чи усунути, завести на місцях ради, чи одиночну адміністрацію. Це все діялося саме тоді, коли большевицька армія стояла від Києва вже не більше як сто кілометрів. Комусь з нас брати участь в дискусії було рішено недоступним, бо ніхто з нас не опанував цього запасу тез, „лозунгів“ та інших догм. Не диво проте, що нас молодих це інтересувало, а старших відтручало. Та зараз за стіною, під тим самим дахом відбувалася якась російська маскарада. Аж перед двері нашої салі нарад забігали чортики, чортиці та інші блазні так, немовби світ представляв тоді одну ідилію. Ось образок Києва та фрагмент ментальности його мешканців в останній декаді січня 1919. р.

В однім з чергових вечорів були ми у соціалістів-самостійників. Пригадую собі, що було їх-противно як есерів - дуже мало. Приймав нас полк. Мацюк; стрінули ми тут і декого з Галичан, що жили в Києві. Захвалювали нам тут свою партію, а підходячи до способу думання Галичан пояснювали, що партія соціалістів-самостійників це те саме, що гал. радикали, отже назва соціалістів не повинна відстрашувати. Дуже бажали вони нами доповнити свої ряди, бо не мали за собою ні маси, ні інтелігенції, яка була в рядах соціалістів-федералістів. Найбільше між ними було військових.

(Далі буде).

„Соловки“, острови смерти і страждань

Переживання очевидця Галичанина Ст. Сарматюка
(Докінчення)

Дня 20/4 1927 постигло мене велике нещастя і від того дня зачався для мене цілий ряд мук та терпінь, які, можна сказати, по нинішній день не скінчилися. Того дня місцева міліція на приказ Д. П. У. в Чистякові арештувала мене та ще 5 інших робітників-Галичан під замітом шпіонажі зі статті 66. і контрреволюційної агітації зі статті 65. карного закону. На наш власний кошт переведено нас до тюрми в Сталіні, бо ми не хотіли, щоб нас етапами гнали пішки 65 верств. Там запроторено нас до арешту Д. П. У., який містився в підвалі, але зараз на другий день переведено усіх моїх товаришів до тзв. Допр, цебто до судової тюрми так, що я сам один залишився в розпорядженні Д. П. У. і просидів там около 3 місяці. З початку ніхто мною не журився, не викликувало мене на допит, можна сказати, начальство зовсім забуло про моє існування в підвалі. Це примусило мене писати в Д. П. У. різні заяви, в яких прохав я прискіпити слідство. Щойно по упливі місяця від часу мого арештування мене вперше визвано до переслухання і там обявлено мені обжалування, в яким стояло, що я допустився злочину шпіонажі та контрреволюційної агітації. Обжалування проти мене було голосовне, не опиралося на жадних конкретних фактах, бо такі дійсно за мною не було ніякої вини і я навіть не мав найменшої свідомости, коли і в який спосіб я допустився імпутованих мені провин. Щоб вимусити на мені признання, зачали чекісти викликувати мене на нічні переслухання, в часі котрих не тільки ставлено мені різні питання, але також сильно і жорстко мучено. Слідчий, назвиськом Южний, старався видістати моє признання ріжними способами і навіть в своїх стараннях посунувся так далеко, що наставляючи проти мене нагана, стріляв мені кількакратно попри голову і тим способом сильно мене страшив та до крайности денервував. Поміж поодинокими стрілами допитував мене, в який спосіб та які вісти я передаю польським заграничним властям і всіми силами намагався видістати моє признання. Не зважаючи на ці душевні тортури та крайне зденервування, я зблідлими губами і дрожачи на цілім тілі уперто заперечував свою вину і до нічого не признавався. Тоді чекіст, щоб осягнути бажану собою мету, впав на дійсно диявольську вигадку, яка коштувала мене багато здоровля та від гнітючого вражіння якої я по нинішній день не можу отрястися і буду тямити цю пригоду, поки житиму на землі. Коли усі намагання чекіста, видістати моє признання в незаподіяних провинах, скінчилися нічим, він велів одного разу замкнути мене на 4 ночі до келії, де розстрілювано засуджених. Це була окрема убікація в підвалі, темниця без вікон, а її стіни і долівка, були цементові і обляпані кровю засуджених. Підлога цієї катівні була покрита липкою багнукою, вонючою до загину, а попід стінами валялися якісь річи, котрих я не міг з причини кромішньої темноти розпізнати. Усі 4 ночі я в жаху і обридженню перестояв, бо не знайшов ні одного сухого місця, щоб бодай сісти і відпочати трохи. Ранком мене до краю вичерпаного та знесиленого відпроваджувано до тюрми, де жажливі вражіння ночі не давали мені спокою і я

не був навіть в можности зажмурити ока, щоб покріпивши себе сном відігнати примари, які вилягалися в моім розпаленім мозку. Голова горіла, тіло нило, думка завмірала на вид тих жорстокостей, яких доконувала людина над людиною. Вже менший жаль я почувавби, якби в дійсности допустився якоїсь провини, але так невинно терпіти за несповнені злочини, було страшною мукою.

Хто кинув на мене таке підозріння, я ніколи не міг ствердити і воно лишиться мабуть для мене тайною і на завсігди. Зробив це мабуть хтось з моїх товаришів праці, а було між ними досить Поляків.

По 3 місяцях мук і терпінь в Д. П. У. переведено мене до судової вязниці в Допрі, а мою справу відіслано до колегії Д. П. У. в Харкові. Ще довгих 3 місяці мені судилося ждати на вирішення моєї долі. Одного дня викликано мене до тюремної канцелярії і там показано мені якусь задруковану чвертку паперу, якої змісту мені навіть не відчитано ані теж не дозволено прочитати. Тюремний урядовець оповістив мені тільки коротко, що я зістав засуджений на 3 роки заслання на Соловецькі острови та велів згадану вище чвертку паперу підписати. З тяжким серцем я це мусів зробити. Разом зі мною зробили це рівнож мої товариші Галичани, з якими разом попав я в Сталінську Д. П. У., бо і їм також присуджено 3-річне заслання на Соловках.

Харчі в тюрмі Д. П. У. були незлі. Ранком одержували ми солоджений чай, на обід подавано 2 страви, з того що другий день мясну, яка складалася з около 50 гр мяса, позатим бараболя, пшоняна та гречана каша, а крім того бульбяна або пшоняна супа. На вечерю переважно гречана каша. До снідання, обіду і вечері діставали вязні по 50 грамів хліба.

В самій вязниці Допру сидів я всього тиждень, бо опісля приділено мене до тюремної, шевської механічної майстерні, де працював я при станку для обрібки черевиків і чобіт. Вязничний харч в тій тюрмі був значно краший як в Д. П. У., а крім того одержував я і грошеву місячну винагороду, а саме в першій місяці 1.50 рубл., в другій 2 рубл., а в третім 4 рубл.

II.

Зі Сталінського Допру виїхали ми етапом до Харкова, де поміщено нас в тюрмі званій „Холодная гора“. Звідсіля вивезено нас до московської тюрми „Бутирки“, а з неї вже просто над Біле море до гора Кем, куди приїхали ми вже в падолисті, отжеж в часі, коли тамошні озера і море вже замерзли так, що ми легко дісталися на остров званій „Попов“, де перебули 7 днів в таборі призначенім для засуджених. Всю дорогу відбував я в складі партії засланців, яка нараховувала біля 200 люда. В таборі засуджених застали ми вже около 1500 вязнів. Звідтіля гнали нас до пристані на роботу при пароплавах, котрі відпливають на Соловецькі острови, віддалені від суші на північ 65 кл. Там вантажили ми різні продукти як муку, крупи, мясо, бараболі, бураки, збіжа, цукор ітд. Як тільки поміщено нас в таборі, зараз впала на нас несподівана ревізія, при

котрій забрано нам усі гроші, котрі опинилися в руках начальника табору і нас тоді запевнювано, що по укінченні кари нам при виході на вільний світ, забрані гроші звернуть. Так одначе в дійсности не сталося, про що я виходячи на волю сам переконався.

Обставини, серед яких прийшлося нам працювати, були невимовно тяжкі. Одна партія зложена з приблизно 75 людей, яку загнали до пристані, працювала без перестанку і віддиху через повних 36 годин при морозі 31°, навантажуючи тяжкі міхи на пароплав. Потомлені і перемерзлі невільники по 12-годинній праці просили начальника пристані про харч і він щойно тоді велів післати до табору за харчами. З табору принесла сторожа кожному в'язневі по маленькому кусникові хліба ваги від 1/2—1 фунта і трохи зимної зупи, яку виснажені люди зі смаком зіли. Тому, що ніхто з засланців не мав зі собою потрібної до їжі посудини, тож пораджено собі в цей спосіб, що зупу набирали до бляшанок від консерв, які цілими купами лежали на портових смітниках. По скінченій 36-годинній роботі згадана партія повернула назад до табору і думала вже відпочати, коли нараз сторожа почала набирати свіжу партію робітників, до якої попав теж дехто з першої партії, яка щойно вернула. Помучені і перемерзлі люде стали випрошуватися і представляти, що вже 36 годин працювали, однак це нічого не помогло, їх таки забрано на дальшу роботу, причім сторожа добре побила їх палицями.

Ті щасливі, що не попали до цієї другої партії, також не тішилися довшим відпочинком, який тривав всього 4-6 годин, бо їх вигнано знову до роботи в порті і тим разом не могло бути ніякого спротиву. На випадок найменшого хочби опору чи непослуху, винувників строго карано, бито їх жорстоко або саджано до карцера, збитого з тоненьких дощок, де було повно снігу та леду. Там сторожа роздягала покараного до нагого тіла, часом лишаючи тільки в біллію і чоботах, і нещасливий мусів відсидіти там нераз і кілька годин і щойно, коли вартові виділи, що людина замерзає, витягано його звідтам напів живого і поміщено в бараках, щоб прийшов до себе. Нераз однак траплялося і таке, що така жорстока кара кінчалася смертю засудженого.

Дня 20/XI 1927 р. прибула наша партія засланців, яка складалася з окола 250 людей, на Соловецькі острови. Нас перевезено туди малим вантажним пароплавом, а тому, що на палубі та чердаку не можна і не вільно було сидіти, тож напхано нас у трюми так густо мов оселедців і ми не могли навіть обернутися. Їхали ми всього 4 години, бо віддаль Соловок від суші невелика, виносить всього 65 км.

На Соловках заведено нас до старинного монастиря, званого Кремль, обведеного високим та грубим муром, де поміщено нас в головній церкві-соборі, де був „пересильний пункт“, званий 13. рота і ми застали там вже що найменше 1500 люда. Дисципліна 13-тої роти чисто воєнна, засланців ділено на „зводи“, а команда зводу звалася „Комсостав“. Режим 13-тої роти був страшний, нікому не вільно було говорити, між в'язнями мусіла панувати тишина, а переступлення цієї мовчанки карано відібранням хліба і води так, що в'язень голодував цілий день. Це мало очевидно таку ціль, щоби виключити всяку змову між засудженцями, щоби унеможливити їм порозуміння між собою, а тим самим ударемнити можливий бунт.

Кремлівський собор мав жалюгідний вигляд, не було жадних образів ні вівтарів, знищення визирало на кожному кроці. Нова церква була поділена деревляними перегородами, а кожна з них творила один „звод“. Таких перегород було в цілій церкві 8. В тих перегородах були поверхові ліжка. Кожний звод обіймав понад 200 людей. Для браку місця, а також якогонебудь ogrівання величезної церкви, в'язні ногами тулилися і лежали тісно побіч себе так, що не можна було навіть рухнутися і кожний мусів спати у випрямленій позиції. Ліжка побудовані були з дощок без стебелини соломи і сінників, треба було спати на голих дошках без жадного накриття, бо команда табору не давала коців так, що кожний накривався і хоронився перед зимном, чим міг, а зимно було там страшне. Ті погані і жахливі відносини погіршувала до невидержання ще примусова мовчанка.

Ранком о 8 год. і веч. о 6 год. відбувалася провірка в'язнів і кожний з нас мусів стояти в ряді випрямлений по військовому без огляду на те, чи був хорий чи здоровий. Хто з причини хвороби не міг стояти просто, того „комзвод“ бив руками, куди попало, а притім лаяв соковитими московськими лайками.

Коли вже всі в'язні з цілого собору стояли в рядах, тоді з'являвся сам командант табору, староста (цебто помічник команданта) і дижурні і ціла ця старшина проходила вздовж випрямлених рядів. Опісля начальник усіх 8 зводів, які творили 13-ту роту, віддавав честь командантові табору і здавав звіт, а саме голосив йому, скільки в'язнів має в своїй роті і скільки в'язнів знаходиться на лісових роботах. Тоді начальник табору поздоровляв цілу роту словами „Здрастуйте 13 рота“, причім праву руку прикладав до шапки, держачи її „під козирьок“, а в'язні по тих словах мусіли в один голос відповісти йому „Здра“. Це були одинокі слова, які нещасні засланці могли вимовити 2 рази на цілу добу.

Харч в таборі був нужденний. Ранком в'язні пили чисту воду-кипяток, обід складався з борщу або зупи пшоняної і бараболяної, соленої риби з бочки, а на вечерю давано рідку сочевидню зварену на мягко. На цілий день видавано 1 ф. хліба. Два рази в тижні був м'ясний обід і росіл, одначе в'язні ніколи того мяса не виділи, а тільки по росолі пізнавали, що в той день мали його одержати. Раз на 14 днів видавано з магазину кожному в'язневі 194 грамів цукру.

В 13-тій роті перебував я всього 2 неділі. Опісля відправлено мене на лісові роботи, на тзв. „красную командировку“, де в лісах ми рубали соснові дерева („балани“), а потім стягали їх з гір на замерзлі озера. Сам острів „Соловки“ нараховує тих озер 150 і вони усі получені є зі собою каналами. Один такий канал лучить усі озера з морем. З початком весни в місяці травні озера ті розмерзаються і тоді в'язні пливучи лодками тягнуть зрубані пні сосен водою аж до порту, де побудовано великий тартак, який перерабляє сирівець на різного роду деревний третій матеріал. Сам острів Соловки має 60 км простору.

На лісовій роботі перебував я аж до квітня 1928 р., працюючи весь час серед лютої зими та жахливих морозів. Робота була тяжка, бо партія зложена з 12 робітників мусіла не тільки зрубати щодня 28 дерев по 12 аршинів довгих, але також обчистити їх з г'ляк, суків і кори. Коли цієї роботи не скінчено, тоді люде не вертали до бараків, а мусіли оставати на ніч в лісі під доглядом „комзвода“ і працювати при вогні так довго, доки не скінчили приписаної денної

роботи. Траплялося таке дуже часто, що виснажені, перемерзлі та вибиті зі сил люде не встигали з приписаною роботою і на другий день. Їх карано в той спосіб, що вони залишалися ще і другу ніч в лісах, де працювали просто до загину. Щойно на третю ніч ті нещасливці мали право вернути до бараків, навіть і в тім випадку, якби не скінчили приписаної денної роботи і такий звичай в таборівім говорі називався „амнестія“. По скінченій роботі виходили ми з ліса вечером щодня около 9 год. а приходили до бараків о 10 або навіть 11 години в ночі. Це діялося тому, бо тиснули великі морози, а сніги були такі глибокі, що просто годі було йти, вязні мусіли з перемучення денною працею часто задержуватися та відпочивати. По вечері лягали ми на короткий відпочинок, бо вже о 2 год. в ночі нас будили великим дзвоном, приміщенням на зовнішній стіні бараку, і гнали знову в ліси. Мешкали ми в невеликім бараку, де містилося нас 58 людей, спали на деревляних поверхових ліжках-нарах без соломи і накриття. Нарі просто кишіли від блощиць. Ті погані насікоми обсідали нас такою масою, що аж жах було дивитися і ми їх цілими пригорщами стягали з перемученого тіла і внаслідок цього мало коля могли виспатися. Після ранішнього дзвону усі зривалися немов божевільні зі своїх нар та прожогом бігли в кухню, щоби захопити тепле снідання, бо хто з нас не поспішився, той і не поспідав, а на роботу мусів йти.

На „красній командіровці“ одержували ми 3 фунти хліба денно. На сніданок подавано душену бараболу середньої густоти, а хто не хотів її їсти, той діставав чисту воду-кипяток без чаю. Обід і вечерю їли ми разом по повороті з ліса, а складалися вони з борщу з мясом, який подавано нам що другий день. Також що другий день давали нам рибу. На зупи складалися або тзв. „мермешель“ (цебто довгий, трубковатий макарон), борщ або зупа з пшена або сочевиці.

Раз на 14 днів видавано нам 294 грам. цукру. По тижній щоденній роботі приходили ми з ліса страшенно перемучені, змерзлі, дуже часто мокрі від поту, не було навіть де обсушитися, хоч в бараку була цегляна грубка, в якій топлено, а обід і вечеря зіджені разом не вистарчали нам. Ми були вічно голодні та виснажені, ми з дня на день щораз то більше вибивалися зі сил і щораз частіше траплялося, що деякі з нас положилися спати, вже більше не пробудилися, бо смерть захопила їх у сні. Ми з острахом що якийсь час констатували, що дехто з нас цілу ніч переспав біля трупа свого нещасливого товариша недолі. Серед вязнів багато було людей інтелігентних, з ними був найбільший клопіт, бо вони найменше надавалися до тяжкої роботи, вони страшенно бідували та ниділи. Я сам на свої власні очі бачив, як дехто з інтелігентів, щоби удержати себе при життю, а скоротити свої муки в лісах, а часом просто з розпуки, відрубав собі пальці на руках. Коли про це довідався „комзвод“, то ще кілька днів не пускав їх до бараку ані лязарету, а навпаки знущався над ними, бив жорстоко і кричав „здохай в лісі“. Бувало і таке, що ті нещасливі таки гинули по лісах, замерзаючи на сильнім морозі і в глибоких снігах, а часом гангрена клала їх життю кінець, бо відсилано їх до лічниці запізно.

Тяжка робота до краю виснажувала людей і вони з дня на день спадали зі сил, а вкінці ослабали так, що не могли волочити ногами. Це одначе не звору-

шувало „комзвода“, він велів брати їх до роботи, а коли хорі на дворі падали в сніг, то комзвод велів другим брати його за ноги і тягнути до ліса на роботу. З них мало хто остав живий, бо поголовно замерзали в лісах.

Найменша навіть провина вязня мала для нього тяжкі наслідки. „Комзвод“ велів йому рубати далі дерево, хоч він скінчив уже свою приписану норму денного вирубу. Претекстом до такого безправного продовжування роботи були закиди „комзвода“, які він підносив відносно якости зрізаного дерева і його оброблення. Взагалі старався він винаходити різні причини, щоби тільки дошкулити і так перепрацьованому вязневі. Одною з частих кар було замикання до карцерів, зимних, повних снігу і леду, де люди замерзали і треба їх було відтирати довший час в бараці, заки трохи прийшли до себе. Такі кари кінчалися часто смертю покараного, який вмирав з простуди на запалення легенів. Були і такі випадки, що покарані замерзали на смерть в карцері і всякі проби рятунку показувалися безуспішними. Тим одначе ніхто не журився. Найстрашнішим був карцер, в якім на долівці була груба верства снігу і леду, а в усіх чотирьох стінах були до середини повбивані довгі і гострі цвяхи так, що вязень ані спертися ані сісти не міг. Мірою довшого або коротшого покарання вязнів карцером була обставина, чи хто є слабший чи сильніший. Хто з вязнів не був милий начальству, тому кара карцеру була рівнозначна зі смертю, бо покараний майже ніколи вже живий звідтам не виходив.

Чимало було випадків, що вязень захворів нагло на роботі в лісі і тоді розкладав ватру, щоби погрітися. Це було дуже немиле для „комзвода“, який з лютістю кидався на такого нещасливця та вкидав його в огонь і притискав рукою до вогню так, що одяг вигорював на плечах аж до тіла.

З причини великих морозів та глибоких снігів вязні одержували до лісових робіт валянки, ватовані штани, суконні куртки, брезентові рукавиці і військові шапки тзв. „будьоновки“.

На інших тзв. командіровках були дуже люті „комзводи“, котрим велику насолоду справляв вид мук та людських терпінь. Приміром один з них карав вязнів, котрі не встигли зрізати і обробити щоденної приписаної скількості дерев, в той спосіб, що не давав їм ані валянок, ані курток або інших тепліших частин одягу і таким чином майже усі йому підлеглі вязні в скількості около 150 людей стали щонайменше каліками на ціле життя, відморожуючи цілковито руки або ноги. Ці нужденні життєві обставини, тяжка праця, великі морози та глибокі сніги, постійне недоїдання вибивали найсильніших людей зі сил і тому смерть на Соловках збирає обильне своє живо, вязні мруть як мухи, а їх тіла хоронять в часі зими у величезну яму накриту дошками, куди звозять небіщиків з усіх сторін. Нічим не присипані трупи замерзають і лежать в ямі аж до весни, колито на повнену яму засипають землею, а zarazом готвлять другу яму на майбутню зиму.

Від стареньких монахів, яких висилено з кремлівського монастиря і приділено їм на мешкання малий дімочок поза монастирськими мурами, довідався я, що в рр. 1922 1923 привезено на Соловки дуже багато кронштадських збунтованих матрозів і тут усіх розстріляно, а могили їх зрівнано з землею.

Про галицьких старшин та стрільців, яких в літі

1920 р. вивезено з Москви теж мабуть на Соловецькі острови, я нічого не чув.

В часі цієї найтяжчої для мене зими трапився мені випадок, який раз на завжди зробив мене калікою, а разом врятував мені життя. Ми тягнули дерево з гори в сторону озера і воно якимсь чином повознулося і роздавило мені малий палець лівої руки. „Комзвод“ очевидно не повірив, що це чистий випадок, бо думав, що це ушкодження я завдав собі нарочно в тій цілі, щоби визволитися від тяжких лісових робіт. Він не відпустив мене до бараку так, що я мусів сам перевязувати собі рану, яка на морозі справляла мені нечувані муки. Наслідком цього було те, що моя ліва рука страшенно запухла, кинулася гангрини і щойно тоді відіслано мене до кремлівської лікарниці, де перележав я тяжко хорий місяць квітень і травень 1928 р. і де вкінці ампутовано мені роздавлений палець.

По вилікуванні поставлено мене перед лікарською комісією, яка призначила мені III. категорію (цебто легке ушкодження тіла). Взагалі під оглядом здібности до праці в'язнів поділено на 4 категорії, а саме I. категорію творять повні інваліди без рук і ніг, до II. категорії зараховується тяжкі, а до III. категорії легкі ушкодження тіла, а здорових зачисляють до IV. категорії.

Тому що III. категорія тілесного ушкодження звільняє в'язнів від тяжких лісових робіт, тож в червні 1928 р. відправлено мене на „Попов остров“, де довелося мені перебути вже до кінця моєї неволі. Тут приділено мені до пожевної сторожі, якої завданням було днем і нічю пильнувати тартак, державні магазини в порті і інші державні будинки. Служба була нетяжка і ми повнили її охотно, бо наш начальник Сабінін поводився з нами добре та людяно. Титулом винагороди за службу побирали ми в р. 1928 по 8. 30 рублів місячно, а в рр. 1929 і 1930 по 9.29 рублів місячно і за ті гроші мусів кожний з нас прожити, як міг і як хотів. Пожежна сторожа мешкала в окремім для неї призначенім будинку, де можна було добре та вигідно приміститися в опалюваних кімнатах.

Остаточо звільнено мене в травні місяці 1930 р. і під ескортою відставлено назад до копалень вугля в Донбасі, де пережив я около 3 місяці.

Перед звільненням командант табору в'язнів на Поповім острові, звертався до московського ДПУ за вказівками і ДПУ зарядило, що по моїм увільненні мені не вільно проживати в пограничній полосі, в 5 великих містах Радянського Союзу, а саме Ленінграді, Москві, Києві, Харкові і Ростові, а крім того не вільно мені видати дозволу на виїзд до Афгані-

стану. До копалень вугілля в Донбасі відставлено мене на моє власне бажання, бо я і так не знав, куди дітися, а вже краще було вертати на місце, де я довший час працював. ДПУ на цей мій вибір згодилося з тим одначе застереженням, що мені не вільно через 3 роки без окремого дозволу нікуди з Донбасу виїхати.

Якийсь час ходив я без праці і мені помагали мої знайомі, опісля працював через 1½ місяця на руднику ч. 39, а коли почалися нові арешти Галичан в Донецькому басейні і мене довірочно поінформовано, що і я знаходжуся в списку арештованих, я не сподіючися нічого доброго, чим скорше втікав аж до Ленінградської округи. Тут вистарався фалшиві документи, працював якийсь час при будові домів, заробив около 80 руб. готівкою, з якими вернув назад до Галичини. Перейшов я границю в околиці мого родинного села, а за якийсь час пізніше зістав я вироком Повітового Суду в Підволочиськах з дня 3/X 1930 р. ч. спр. Кг. 940/30 засуджений на 1-місячний арешт за нелегальний перехід границі до Рад. Союзу і назад і кару цю відсидів.

На тім однак не скінчилася моя Одисея та терпіння, бо ось з кінцем грудня 1930 р. дістав я від скалатського староства оречення, яке наводжу дослівно:

Starosta powiatowy w Skąłacie. Skąłat, dnia 22/12 1930. Do Pana Stefana Sarmatiuka w Czerniszówce. Orzeczenie. Na podstawie art. 11. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23/12 1927 r. Dz. U. Rz. P. Nr. 117 poz. 996. o granicach Państwa zarządzam wysiedlenie Pana Stefana Sarmatiuka, syna Mikołaja i Franciszki lat 29 z pasa biegnącego na szerokości 30 klm. od linii celnej wzdłuż granicy Państwa Polskiego na okres trzech lat za nielegalne przekroczenie granicy do Rosji sow. i z powrotem, za co też prawomocnym wyrokiem Sądu powiatowego w Podwołoczyskach dnia 3. października 1930 r. Kg. 940/30 skazany został Pan na 1 miesiąc kary aresztu.

Przeciw tej decyzji wolno Panu wnieść odwołanie do Urzędu Wojewódzkiego w Tarnopolu, które podać należy do Starostwa powiatowego w Skąłacie w terminie do 14 tu dni licząc od dnia następnego po dniu doręczenia niniejszego orzeczenia. — Wniesienie odwołania nie wstrzymuje wykonania wysiedlenia. — wz. Starosta powiatowy: Dr. Stanisław Nowak, Referendarz.

Проти оречення цього, вніс я відклик до тернопільського воевідського уряду, але як ця справа скінчиться, годі передбачити.

Допомога Громадянства Українським Інвалідам

(З приводу Заг. Зборів УКТОДІ у Львові)

На іншому місці містимо звіт із IX. річних Заг. Зборів УКТОДІ. Не можемо опертися покусі, щоби під вражінням звіту та дебат на зборах не кинути кількох рефлексій принайменше для тих членів УГА, котрі, живучи на провінції, не мали змоги бути присутніми на згаданих зборах. — Не підлягає сумнівові, що відповідна безпека одної тисячки інвалідів Укр. Армії є „святим обов'язком“ суспільности, котра від бувшого стрільця вимагала беззастережно виконання жовнярського обов'язку. Від зобов'язань супроти інвалідів У. А. не личить нині ухилюватися жадній суспільній верстві, ніякому станові, ніякій установі. А вже в першу чергу повинні виконати і припилювати виконання цього обов'язку бувші члени У. А. —

Досі, як виходить зі звіту Гол. Ради УКТОДІ на Заг. Зборах, тільки в самому Львові бувші члени УГА яко-такো вивязуються з цього обов'язку. У провінціоанальних містах, навіть таких як Станиславів, бувша столиця ЗОУНР, важко зорганізувати бездоганну філію УКТОДІ, хоч там є й ПСК, Філія Зем. Банку, а головню чимало українських независимих громадян. — На заг. збори станисл. філії приходять шестеро людей. Громадянство так не хоче бути поінформоване про забезпечення інвалідів У. А., що в Станиславові впевнюють, начеби УКТОДІ мало силу силенню грошей, з яких вже самі відсотки покривають потреби УКТОДІ. — Може цьому винувата львівська централа, порушуючи цю справу не надто часто у пресі.

Окрім застою в праці філій УКТОДІ виявилося на заг. зборах, що централа не має майже ніякої екзекутиви над філіями. Нічо дивного, що філії робляться самостійними і зібрані фонди зі шкодою для загалу інвалідів льокують у місцевих установах, замість переслати їх до централі. Дотеперішня централізація збірок і розділ фондів зі Львова для добра загалу інвалідів є оправдана й конечна, але на будуче конечний є також постійний контакт та контролю фі-

лій, що без сумніву причиниться до оживлення філій та зв'язаної з тим поправи в забезпеченню інвалідів Укр. Армії. — УКТОДІ, як виказали останні роки, не може числити на піддержку адміністр. влади, на дозволи збірок, чи інші приходи. Централа й філії УКТОДІ повинні зорганізувати збірку членських вкладок, головню по містах, де живе загал української інтелігенції та забезпечити членство українських, краєвих установ, з яких кожна зобов'яється внести річно свій пай на цілі товариства.

У всіх державах світу стали інваліди великим тягарем. Усюди інваліди ставлять менш або більш енергично свої домагання до держави у формі рент, концесій, полекш та звільнення від державних та автономічних тягарів. Наші інваліди опинилися у виїмковому на цілий світ положенню, бо знайшлися під владою колишніх противників у бою, не можуть числити не тільки на державну ренту, але навіть на найпримітивніші та признані законом полекші. Квестія їхнього життя з родинами так пекуча як нігде; вимоги наших інвалідів до суспільности, що мусить заступити їм державу, не можуть у наших відносинах бути менш гострі, як вони є, і саме тому наші інваліди і вимагають і заслуговують на більшу увагу громадянства. Ця увага громадянства досі мізерна. Сім мільонів Українців під Польщею зложило в році на забезпечення одної тисячі інвалідів зол. 53. 838. 02.

Богацько шуму робить від 2—3 літ справа будови Дому Укр. Інваліда у Львові. Річеві вияснення Др. Ст. Шухевича в цій справі переконали мабуть присутних, що ця справа до вирішення не легка, бо треба рівночасно брати під увагу й інтереси інвалідів і бажання жертводавців, а диспонуєчи лише 30-тома тисячами долярів, це доволі тяжко. Для заспокоєння амер. жертводавців і для закінчення поговорів про „безмірні скарби укр. інвалідів“ Гол. Рада УКТОДІ повинна справу будови, чи купна того дому, приспішити й перевести в діло, хочби лише в цих скромних рямях, які дає зібрана досі квота 30.000 \$.

З діяльності Українського Товариства Допомоги Інвалідам у Львові

Дев'ять з черги Заг. Збори УКТОДІ, установи, яка найтісніше зв'язана з історичними подіями з 1918-20 рр., і яка нині нашим інвалідам заступає міністерство суспільної опіки, відбулися дня 14. III. ц. р. в салі „Укр. Бесіди“ в Народньому Домі.

На цих Зборах Гол. Рада УКТОДІ здавала, як казав голова Тов-а, „обрахунок совісти“ з діяльності за 1930 р. В цьому широму розрахунку совісти подав голова не тільки те, що зроблено, але, що конечно

укр. громадянству зробити треба, чого одначе не зроблено. Одногосно Заг. Збори уділили абсолютії Гол. Раді за 1930 р. Вибрано головою УКТОДІ Др. Ів. Гижу та трьох нових членів Ради: Д. Палііва, о. Яр. Чемеринського й Др. Як. Олексишина. По уконститууванню Президія й Гол. Рада представляються так:

1. м. голова: Д. Паліів,
2. м. голова: інж. А. Мельник,

Секретар: М. Брилинський,
Скарбник: Ст. Волошиновський,
Чл. Презид.: Др. П. Деркач.

Члени Ради: Др. Я. Олексин, о. Я. Чемеринський, М. Галібей, Ю. Галярович, Др. Б. Гнатович, І. Лапунька, В. Сенчишин.

Заступники чл. Ради: Др. І. Вегера, Др. Ст. Навроцький, Др. П. Палійчук, А. Гаївський.

Ревіз. Комісія: М. Гебус, І. Фостаковський, Ос. Голінський.

(У членах Ради 3 інвалідів, у заст. 3 інв., в Рев. Ком. 1 інвалід).

* * *

З рахункового звіту Гол. Ради з діловодства за 1930 р. виходить, що УКТОДІ мало на свої цілі такі приходи:

жертви: а) з краю	зол.	53.838'02
б) з закордону	„	68.459'57
зиск шевської робітні	„	84'52
„ кравецької „	„	1.915'29
„ шапкарні	„	1.476'11
членські вкладки	„	9.719'41
відсотки і провізії	„	22.696'82

Сума доходів . . . . . зол. 158.189'74

Фонд Будови Дому Укр. Інваліда зріс в 1930 р. о 12.269 амер. дол., так що з кінцем 1930 р. стан Фонду перевищив \$ 30.000. Ця сума майже в цілості вплинула з Америки й Канади і є ульоквана в львівських укр. банках та на нерухомостях.

Витрати УКТОДІ в 1930 р. були:

на ренти і підмоги інвалідам	зол.	96.962'77
„ удержання Дому Інвалідів	„	13.872'83
„ удержання Захисту у Винниках „	„	2.882'08
„ протези	„	5.981'25
„ лікування	„	1.975'64
„ подвижності	„	1.043'—
„ адміністрацію	„	21.742'83

Сума витрат . . . . . зол. 144.460'40

Ріжниця виносить зол. 13.729; це якраз квота виплачена на ренти в дни 1. січня 1931 р.

Усі наведені рахунки так ясні, що крім рахунку адміністрації не потребують жадних вияснень. На адміністрацію видано в році зол. 21.742'83. На це зложилися:

Платні персоналу	зол.	11.672'13
Чинш канцелярії	„	329'90
Паливо	„	45'45
Світло	„	19'88
Членські грамоти	„	2.033'—
Канцелярні прибори	„	258'59
Телефон	„	338'—
Пенсійний Інститут	„	885'—
Каса Хорих	„	364'50
Бібліотека	„	27'—
Друки	„	1.797'14
Поштові оплати	„	2.238'13
Оголошення	„	1.385'66
Удержання порядків й на- права інвентаря	„	181'45
Трамвай	„	169'—

* * *

В дальшій адміністраційній частині звіту повідомлено Заг. Збори, що з 953 зареєстрованих інвалідів 529 не одержувало жадної ренти ні підмоги (це інваліди 10% до 25% та зареєстровані по речинці), 92 інвалідів одержало двократні підмоги (30 і 33%-ові), 424 інвалідів одержувало скромні пенсії кожного місяця, а саме:

1 інвалід по зол. 90	зол.	90
4 „ „ „ 60	„	240
7 „ „ „ 50	„	350
7 „ „ „ 40	„	280
24 „ „ „ 35	„	840
21 „ „ „ 30	„	630
35 „ „ „ 26	„	875
97 „ „ „ 20	„	1.940
104 „ „ „ 15	„	1.560
124 „ „ „ 10	„	1.240

424 інвалідів на суму . . . . . зол. 8.045 місячно

Місячні пенсії наших інвалідів дуже низькі, коли порівняти їх з державними рентами. Для інформації наведемо висоту рент наших і державних інвалідів при тій самій утраті працездатности:

Утрата працездатности	Ренти укр. інвалідів	Ренти держ. інвалідів
15%	0	27'18 зол.
20%	0	36'24 „
30 і 35%	30 зол. річно(1)	54'34 „
40%	10 „ місячно	72'49 „
50%	15 „ „	112'42 „
60%	20 „ „	131'20 „
70%	25 „ „	149'73 „
80%	30 „ „	179'93 „
90%	35 „ „	179'93 „
95%	40 „ „	218'68 „
100%	60 „ „	218'68 „

З порівняння наведених цифр бачиться, як незначна наша допомога інвалідам з визвольної боротьби. Очевидно, що такий стан їхнього забезпечення не може зліквідувати огірчення загалу інвалідів.

У протязі року орентовано 40 нових інвалідів; померло 6 інвалідів. З опротезування користало 55 інвалідів.

Обовязок громадянства супроти інвалідів Української Армії не кінчиться на тому, щоби на Заг. Зборах вибрати Головну Раду і на барки ушанованих почесно вибору людей, як свого роду егзекутиві, скласти увесь тягар; громадянство мусить дати цій егзекутиві засоби, постійні матеріальні впливи, щоби вона могла виповнити наложений обовязок на повне вдоволення інвалідів. Громадянство повинно удержувати відповідну атмосферу в праці егзекутиви без огляду на відношення адміністраційної влади. Громадянство мусить бути в інвалідській справі так зорієнтоване, мусить створити такі обставини, щоби хронічні заборони збірок на цілі Тов-а в міс. листопаді не могли мати впливу на матеріальний стан Тов-а.

В практиці до цього дуже далеко. Філії Тов-а з ріжних причин не стоять на висоті завдання. Нема кому зайнятися переведенням збірок. Нема курсорів, які збиралиби членські вкладки принайменше в місці осідку філії, а навіть бувають випадки, що філії льокують в місцевих економічних установах збірки в квоті кількох соток золотих, замість відіслати їх централі. На цьому, очевидно, терплять інваліди, бо філії при централізаційній системі орентування інвалідів жадних

витрат, окрім адміністрації та видатків на евентуальні поїздки інвалідів, не мають, а радше не повинні мати.

Якщо централі УКТОДІ тяжко добитися зрозуміння у деяких своїх філіях, то тим тяжче добитися його у широкого загалу, не зважаючи на часті статі, відозви та апелі. Жертвенність українських кооператив зменшилася в 1930 р. о 9.000 золотих в порівнянні з попереднім роком Збірки парохів і церков на інвалідів, зцентралізовані в єпископських ординаріятах, зовсім не доходять до ціли. Ні УКТОДІ ні Фонд Воєнних Вдовиць і Сиріт зі збірок по церквах, на ту ціль переведених, не користали.

Мимо дійсно значних зусиль в 1930 р. число членів УКТОДІ ледви подвоїлося (з 1163 на 2305). Загал членів вплачує нормальну членську вкладку (6 зол. річно). Виймок творить около 100 членів (передовсім у Львові), котрі вплачують місячно по 1 5 золотих. До білих круків в галицькій суспільності і між українськими адвокатами належить Др. Михайло Воробець в Калуші, котрий від чотирьох літ вплачує до Тв-а

місячно по 15 золотих. Членів замешкалих поза Галичиною має Тов-о кількох; не вплатило вкладки 425 членів. Наведені цифри належить поставити побіч числа 4,000.000 голов українського населення в Галичині, щоб мати яркий образ того вкладу, який дає суспільність на забезпечення інвалідів Української Армії.

Наш загал повинен здати собі справу з того стану, що дотеперішня поміч інвалідам далеко неvistарчаюча, тим більше, що наші інваліди не користають з жадних законних полешк просто тому, що вони інваліди Української Армії. З браку місця та цензурних причин важко про цю справу писати. Тимбільше уваги треба присвятити забезпеченню інвалідів. Українську суспільність жде ще довгі роки цей нелегкий обов'язок. Мусимо виповнити його так, щоби наша поміч була гідною тої жертви, яку понесли інваліди у боротьбі, та рівною вкладови інвалідів на майбутнє, котрий інваліди Укр. Армії творять ще й нині саме тим, що вони є.

„Петлюра в льожі, а він ся голить“

Оповідання-спомин — Написав: Т. Клим

Управа „Нового Львівського Театру“ в Проскуріві постановила уладити в серпні 1919 р. концерт-виставу в честь головного отамана українських військ Симона Петлюри. Концерт-вистава мала на цілі зблизити Галичан з головним отаманом, зацікавити його невідрадним положенням Галицької Армії на Великій Україні і положенням українського населення на західних землях України і дати товчок, щоби головний отаман найшов який вихід із цієї ситуації. Управа театру рішила запросити головного отамана Симона Петлюру і післала відповідне письмо в ставку головного отамана. На програму концерту-вистави зложилися:

I. Промова

II. Концерт

III. 3-й акт з пєси „Невольник“.

Надії на приїзд головного отамана на це свято не було, бо різні вістки кружляли про відношення головного отамана до Галичан і до польського уряду. На всякий випадок режисер старався виставити „Невольника“ в найкращій обсаді роль і частенько робив репетиції із цієї пєси, а дірігент приготував хор переважно з пісень галицьких композиторів. Тільки голова театру Бецман-Максимович зволікав з приготуванням промови в певности, що головний отаман не приїде. Навіть „світило“ театру актор Рабко сумнівався, чи головний отаман на виставу, уладжену в його честь, приїде.

Цей сумнів був в театрі загальний. Сірі театральні дні минали за днями, пєси перемелювалися за пєсами з більшим або меншим успіхом. Про приїзд головного отамана рідко коли згадувано. Але означений день концерту-вистави наближався. Управа театру, не зважаючи на все, подбала про прикрашення салі на це свято.

— Панове! Нема що... театральну салю треба прибрати — говорив Рабко. — А може приїде... Як там ваша промова, Бецманцю, га? Маєте вже написану?

— Не маю!..

— Та фе, но!.. Як так можна?

— Рабцю, навіщо я буду морочити собі голову промовою, як Петлюра і так не приїде!..

— А як приїде?

— А як не приїде?

— Уявіть собі, Бецманцю, що приїде — напирав Рабко — ну і що тоді? Га?

— То не буде промови...

— Бецманцю, ви є просто неможливі! Зрештою, ви ніби голова театру, то робіть так, щоби опісля не було безголовя.

У відповідь Бецман-Максимович здвигнув раменами. До промови і так не приготувався. Вкінці наблизився сам день концерту-вистави. Вулиці чистенькі, доми прибрані жовто-блакитними прапорцями. Слідно було в тім справність місцевої адміністрації. Вже з самого ранку заходили до театру урядовці різних установ, щоби засягнути інформації відносно приїзду головного отамана. Хотяй управа театру не була повідомлена про приїзд, одначе усіх запевнювано, що головний отаман приїде. Святочний вигляд міста і піднесений настрій урядовців уділився акторам.

Театральну салю Шільмана прикрашено зеленою. Льожу, котру призначено для головного отамана, вистелено диванами, прибрано зеленою, а над льожою уміщено тризуб, герб України.

Рабко, з налогової привычки, ходив по салі і сам кермував роботами, оглянув навіть кожне крісло і заздалегідь обчислював в своїй голові касу.

При цих фінансових операціях лице його ясніло. Театральна каса була отворена зранку і публика закуповувала заздалегідь білети, щоби запевнити собі місця на концерт-виставу і бачити головного отамана.

Касієр театру Януарій Підкова-Загробельний „вічно серцем хворий, з цього приводу і сумний“ — сидів у касі, покурював цигарку за цигаркою, продавав

білети, а стоє гривень, аероплянів (так називано гривні з купонами), доплаток (карбованців), миколаївських і керенок побільшувалися. Перед касою проходжувався актор Рабко і приглядався з насолодою проскурівським красавицям. Вибрав момент, коли нікого при касі не було і встромив голову в отвір каси, через котрий касієр полагоджував продажу білетів.

— Пане Підкова, як там каса... га? — питає Рабко, котрий може вже сотий раз цього дня заглядав до каси і ставив касієрові те питання.

— Чудес... ссс... с... сно! — відповів Підкова, сильно акцентуючи „с“, що знаменито наслідувало сичіння гусака і театральним жестом вказав на стіс грошей і на книжку з білетами.

При тім „чудес... ссс... но“ кілька крапель слини розприслося на лиці Рабка.

— Та фе, но... — буркнув Рабко, цофнув поспішно голову з віконця каси і почав хусточкою витирати слину з лиця. Потім задоволено оглядав книжку з білетами, в котрій небагацько білетів зісталось.

— Рабцю, як ви думаете, приїде Петлюра?

— Або я знаю... А ви, пане Підкова, як думаете?

— Я думаю, що як білети будуть випродані, то буде чудес... сс..но!

І знова „сичіння гусака“.

— Як приїде, то буде. Правда, пане Підкова?

— Звісс.. ссс... но!

Притім Рабко реготався своїм реготом-басом, а Підкова мелянхолійно усміхався.

Оба зрозумілися. Рабко почастував Підкову цигаркою і поволікся на салю, щоби допильнувати прикрашення салі, бо уважав, що без нього там не обійдеться...

Театральну салю і льожу головного отамана прикрашено. Генеральна репетиція пройшла дуже добре і режисер та дїрігент були задоволені. На дві години перед виставою каса була замкнена, а на касі виднів напис: Квитки випродані. Для кого бракло білетів — відходив від каси незадоволений, що раніше не постарався про білет. На годину перед концерт-виставою актори почали сходитися до гардероби, де перебіралися в костюми, шмінкувалися і т. п. Головне, що промови ще не було. Промову, котру мав виголосити голова театру, писав у гардеробі у великім поспіху головний режисер Клим. Аркуші паперу, котрі

лежали перед ним, заповнялися чорними рядками письма. Клим сопів, від часу до часу обтирав спітніле чоло і попивав содову воду для охолоди.

Міжтим як родилася промова, Бедман-Максимович надівав червоні шаравари, чоботи і вишивану сорочку. В такім костюмі мав вітати головного отамана.

В мужеській гардеробі був справжній артистичний нелад. На столі лежали перуки, порозкидані кусники шмінок, зеркальця, синій пояс, шаравари і крива деревляна шабля, помальована срібною фарбою, увязана на шнуруку.

Актори убиралися і шмінкувалися нервово — майже мовчки. Тільки від часу до часу падали відірвані питання:

— Хто має кармін? Давай цинобер! Де вазеліна?

Понад усіми царив бас — голос Рабка, котрий (від непамятних часів все милий і вічно юний) раз у-раз набігав гардеробу і заохочував усіх акторів до поспіху:

— Панове, спішіться!..

— А Петлюра вже є? — посипалися запитання акторів.

— Ще нема, але зараз може надїхати! Спішіться, панове, спішіться, щоби точно розпочати!

На пів години перед виставою гості сходилися до театру і займали закуплені місця.

Саля виповнилася по береги публікою українсько-російсько-жидівською, котра нетерпеливо

ждала на приїзд головного отамана, бо очі усіх були звернені на прибрану льожу.

Орхестра грала якусь увертуру.

На пять хвилин перед початком вистави, заїхало авто головного отамана перед театр. З авта висів головний отаман Симон Петлюра і удався в товаристві адютанта і особистої охорони до театру, де заняв місце в льожі, призначеній для нього.

Орхестра заграла національний гимн.

Публіка зготувала Головному Отаманові овацію. Окликам „Слава“ не було кінця.

Міжтим до гардероби впав як бомба засапаний Рабко.

— Панове, вже приїхав!

— А де є? Де є? — посипалися питання.

— Сидить у льожі. Не чуєте, що там на салі робиться?

Оклики „Слава!“ „Слава!“ і оплески долїтали до гардероби.

Полевий театр при У.Г. А. у Винниці 1919 р. В середині бл. п. Рубчакова.

— Бецманцю, за 5 хвилин починаємо!
— Алеж то неможливо, бо промова ще не готова, ну і передовсім як Петлюра є, то мушу обголитися, бо прецінь не можу так показатися на сцені. Притім Бецман-Максимович вказав на „щетину“ свого заросту.

— Алеж, пане! Ви є просто неможливі!.. Треба було перед цим оголитися! — гремів обурений Рабко. З усіх сторін поспіпалися докори.

— Слухайте, Рабко, — просив Бецман — не денервуйте мене, бо я і так вже досить зденерований!
— Видите, панове — звернувся Рабко до акторів, — то ніби я його денервую... То так у нас завсіди є... Притім Рабко замовк, розвів руками і почав сам убиратися, а сопів зі злости, як ковальський міх.

Бецман-Максимович забрався до голення. Рабко сам убирався, але і наглив Бецмана до поспіху:

— Та, ну! Та, ну! Та спішіться.

Бецман спішився і в тім поспіху позарізував собі лице. Початок був назначений на год. 8:30. Година ця вже минула, а концерт-вистава ще не розпочалася. Минуло ще п'ять хвилин. До гардероби увійшов адютант Головного Отамана і прохав, щоби виставу вже розпочати. Запевнено його, що вистава зараз розпочнеться і перепрошено за опізнення.

Адютант пішов закомунікувати це Головному Отаманові.

Голова докінчив голення, припудрувався і зазнайомився зі змістом промови, котру відчитав йому Клим.

Нарешті голова найшовся на сцені, а суфлер у будці. Орхестра замовкла. На салі погашено світла. З 10-хвилинним опізненням (на галицьку точність всетаки мало) завіса піднялася.

На салі тишина.

Бецман-Максимович відкашлянуv, прийняв ораторську позу і під суфлера почав промову.

Вітав Головного Отамана від Галичан. Від часу до часу попадав в патос. В промові найшовся і такий зворот: „Чи чуєш, батьку отамане, цей стогін, котрий несеться від Карпат?“ і т. д.

При цих словах Отаман вертів нервово паличкою в руках. Може „цей стогін від Карпат“ був не в пору Головному Отаманові.

Зтрерований голова закінчив промову окликами на честь Головного Отамана. Оклики „Слава!“ „Нехай живе!“ — лунали. Орхестра відограла національний гимн. Отаман дякував за овації, розклонюючись публиці.

По промові театральна дружина виконала дальші точки програми.

Коротко перед закінченням 3-го акту пєси „Невольник“ — прийшов за куліси адютант Головного Отамана і в його імені в сердечних словах дякував управі театру за уладження цього свята. Ще раз перепрошено за опізнення початку вистави.

Адютант вернув до льожі і зараз Головний Отаман опустил непомітно льожу підчас вистави.

Перед відїздом Головного Отамана відбулися церемоніальні пращання з командантом міста і залого Проскурова. Отаман Петлюра відїхав. За 10 хвилин скінчилася вистава. Актори задоволені сходили зі сцени і йшли до гардероби. В гардеробі почалися балачки про концерт-виставу. Рабко злий почав докоряти голову театру.

— Панове! — звернувся до акторів. — То так не можна... Той Бецман то є просто неможливий... Петлюра в льожі, а він ся голить... То ніби така галицька точність? А промова така: Один „мудрий“ писав, а другий „мудрий“ говорив... Ніби до чого „той стогін“... І що собі Петлюра подумав? То так не можна! — Рабко аж почервонів зі злости.

Бецман також злий оправдувався як міг:

— Алеж, Рабцю, хто думав, що Петлюра приїде!

— А не говорив я вам, що приїде?..

— Добре собі, тепер ви, Рабцю, кажете, що говорили!

— А може ні? Треба було мене старого слухати, то булоби все гаразд!

— І то має бути голова театру:

Петлюра в льожі, а він ся голить!..

Сварка булаби протягнулася, але в гардеробі появився Підкова-Загробельний з касовою книгою і портфелем випханим грішми і, розложивши це все на столі, почав видавати акторам зачети на рахунок місячної платні.

В. Велесь

*

*

*

За горою сонце гасне.
Під горою москалі.
Попускали коні в жито,
Посідали на землі.

Сміючись, оповідають,
Як повстанців потовкли,
Скільки в полі розстріляли,
Скільки в місто узяли.

За горою сонце гасне.
Під горою москалі.
А за балкою оселі.
Тихо, тихо на селі...

Всі у лісі. Люде й коні,
І кovala й ковалі.
За горою сонце гасне.
Під горою москалі.

21 р.

Гуцульська Сотня УСС.

Написав: М. Горбовий, У. С. С.

Досі мало де було писано про Гуцульську Сотню У. С. С., яку — по розбиттю Легіону У. С. С. під Бережанами в жовтні 1916 р. — створено, щоби своїм звеном лучила ланцюх змагань У. С. С.-ів із північним ворогом. Тому хочу подати про неї вістку ширшому загалові, бодай у скороченому виді.

I.

По кривавих і богатих у жертви — боях під Бережанами у вересні й жовтні 1916 р., коли то заледви 19 стрільців з чет. Трухом продерлося крізь грубезний московський перстін, який мав за задачу стерти з лиця землі весь Легіон У. С. С.*), у полі лишилася лише Технічна Сотня У. С. С. під проводом сот. Сіяка. Всіх розбитків стягнуто до Коша на відпочинок. В той саме час повстала пісня: „Як з Бережан до Кадри Січовики манджали, то краялось серденько із горя і печали“...

І „Як нам з очей зникала та Золотая Липа, то краялось серденько“, — не тільки — „в хорунжого Осипа Теліщака“, але й у всіх стрільців. В інших обставинах може булиб і раділи, що йдуть на відпочинок по довгих тяжких трудах, однак тепер не було до радощів. Кожному було невимовно прикро кидати той фронт, на якому спільними зусиллями, трудами і самопосвятою вплетено нову галузку у вінець слави українського народу, на якому остало стільки дорогих товаришів, одні в живих як полонені, а другі там, де вже нема „ні болізни ні печали“...

Не одні застановлювалися: Як нам дальше бути? Чи розпливемося помаленько мов у мряці, чи спроможемося ще на щось великого.

Стрільцька душа, яку ніколи не покидав оптимістичний настрій, бажала горячо, щоб — не оглядаючись на перепони і жертви — дальше провадити розпочате велике діло. Зневіри в нас не було ніколи. Не було її й тепер, хоч і які невідрадні обставини настали. Очі стрільців були звернені на старшин, до яких мали повне довіря.

Не диво, що коли в Коші проголошено творення самостійної Гуцульської Сотні У. С. С., відразу зголосилося понад 200 стрільців, між котрими були й такі, що заледви повиходили з лічниць і не були ще зовсім здорові. Слабших відділено і лишилося в сотні 180 стрільців, у більшости „стара война“. Були це переважно Гуцули.

Підчас формування цієї сотні ходили такі чутки: Сотня йде до Деташми Русса (Detachment Russ, bei 7. A. K.) на 6 місяців; головно тому, щоби всежтаки про У. С. С. „слава не втихала“, щоби доказати свою живучість і не давати причини до ліквідації Легіону У. С. С., про що ще в 1915 р. робили Австріяки заходи. Ціль сотні була: вести партизантку на задах московської армії. Терен: Гуцульщина й Буковина. Оцей терен і ціль сотні були одною з причин, чому стільки стрільців зголосилося до неї.

Дня 27/X. 1916. відїхала Гуцульська Сотня У. С. С.

*) Підчас тих боїв не раз находили ми в полонених московських старшин відбитку дивізійного приказу, щоб за всяку ціну У. С. С.-ів розбити, зглядно полонити.

під проводом четаря Н. Никорака через Угорщину до Великого Бичкова, на Закарпат Україні, де станула дня 1/XI і зголосилася в групі підполк. фон Гуклера.

На двірці в Бичкові ждали на сотню австрійські підстаршини, від „ясного“ фрейтра почавши, на хорунжим скінчивши. Вони думали, що це привели їм новобранців, тож зараз накинулися згори на стрільців, які збули їх дотепами і кпинами.

Це дуже озлобило „світлу саржу“, але зі стрільцями нічого не вдієш. Тож стали вони відгрожуватись стрільцям, що на вправах „дадуть їм доброї школи“ і т. п. Стрільці лише кепкували собі з них.

Переночувавши ж на другий день „саржі“ стали свистати на збірку. Це ще більше додало стрільцям гумору і сміху було повні квартири. Ніхто з нас гадки не мав уставати. Аджє ми мали своїх старшин, які ще не зреклися команди, тож що тут і говорити про послух чужим. Не помогли ні залякування полемими судами, ні „анбіндами“ ні т. п. Чим більше Австріяки казилися, тим веселішими ставали стрільці.

Дня 2/XI. 1916 р. прийшла урядова вістка, що сотню мають перебрати Австріяки, встановити навіть німецьку команду, а стрілецьких старшин і підстаршин мають відіслати до Коша У. С. С. Вже й прийшли лейтнант Ehrle, лейтнант фон Прібер і ще якийсь „Fähnrich“.

На все те стрільці тільки підсміхались та казали: „Ну, ну! побачимо“...

Ще того самого дня наразі винесено постанову: Підстаршин своїх не пустимо (четар Никорак мусів іти в Кіш, з огляду на слабе здоровля), ані по німецьки немемо вправляти!

На 3/XI. знову на свисти Австрійців до збірки, стрільці тільки протягались вдоволено на соломі по стоянках, співали, жартували, тощо.

Колиж наша підстаршина свиснула на збірку, вмить ціла сотня стояла впорядкована як слід. Це трях збентежило „саржу“.

Опісля вирішили ми піти на площу і показати, як „новобранці“ вміють вправляти. На це „саржа“ тільки роти пороззявляла. Бо треба знати, що стрільці все відчували, де і коли треба комусь заїмпонувати. І тоді хочби мали вискочити зі шкіри, то кожний робив так, щоб сорому не принести стрілецьтву.

Колиж „саржа“ стала командувати: „Kompani! links um! чи — doppelreien“ — то вийшла одна саламаха: одні в ліво звертаються, інші йдуть, треті роблять „спочинь“, четверті засакають „чвірками“ — словом горох з капустою... Сміх тай годі.

Годі приступив до нас будучий сотник лейтнант Ehrle і сказав по німецьки:

„Українські Стрільці! Я з вами лише другий день, та вже пізнав вас доволі Пізнав я вашу амбіцію, пізнав і те, що ви не новобранці, як ми сподівалися, а знамениті стрільці-боєвики. Пізнав я ще, що ви, хоч як баламутилиб на вправах, то ви їх знаменито знаєте. Лиш бачу, що вам не хочеться їх виконувати.“

Тому я, старшина, — чи чуєте Українські Стрільці! я австрійський старшина прошу вас про одно: згодітьсє виконувати вправи під німецьку команду, бо

Пробовий відділ Гуцульської Сотні У. С. С. на Кирлибабі

всеж це вам лекше прийдеться, чим мені зачинати вчитися ще української команди в слові й практиці. Заки я її навчуся, для вас скінчиться речинець побуту в цій Деташмі і мені не доведеться побути спільно з вами, славними Українськими Стрільцями! Я вас цілим серцем полюбив, хоч недовго з вами пробуваю. Але вашу вартість я пізнав у мить. Я пізнав і те, що з вами силою нічого ніхто не вдіє, навіть я, котрий перевів уже 14 вишколів.

Тому прошу вас дуже і цього зовсім не соромлюсь, що вас, стрільців, я, старшина, прошу. Я прошу вас: Зробіть для мене це згодиться вправляти під німецьку команду, а я постараюся вам віддячитись. Ваша гордість, ваше українство на цьому нічого не стратить. Ви не є тупоумні новобранці (рекрути) і зрозумієте мене, відчуєте мою щирість до вас! Ваші підстаршини теж остануть при вас.

Порадьтеся. Я жду на вашу згоду і вірю, що вона буде. Інакше мусівби я відійти від вас прикро розчарований!"

Ми не довго радилися, бо вже підчас цієї промови відчули так по змісті як і виголосі, що маємо до діла з характерною, свідомою людиною. Небаром ми дали свою згоду.

На це четар Ерле відповів коротко:

"Я ні трохи не сумнівався у вашу згоду, інакше мусівби я признатися, що не знаюся на людях".

Слова були короткі. Але сяюче лице говорило багато більше, як ці слова. Радість його дійшла до верхка, коли побачив, як ті, недавні „оферми“, вправляють. Що не приказав, було виконане вмить, взірцево. Два однакі характери пізналися, оцінили один другого і не хотіли розчарувати один другого. А що вже решта „саржі“ були здивовані, то варт було бачити.

Вправляли ми не більше як пів години. Відтак яку годину-дві співали, опісля був обід, а до вечера вільне.

Від цієї події стрільці стали чимось надзвичайним в очах „саржі“. Вона сама дивувалась своїй зміні. У відношенню до стрільців були чемні, говорили якнайкраще, благонько, словом поводитись, як з якими дорогоцінностями. А були між ними: Чехи, Румуни, Мазури, Мадяр і Німець. Нераз нам доводилось „злапати“ їх на довірочній бесіді між собою, як вони

з найбільшим признанням а рівночасно і здивованням говорили про нас.

Старшини: Ерле, Прібер і ще два (хорунжий і булавний) старалися теж якнайкраще, з пошаною відноситися до стрільців. Вправами не мучили. Вправляли ми яку годину, а решту часу тільки співали, жартували.

По тижні 7/XI. перейшла сотня до Кичунова (здається Малий Бичків). Наш теперішній сотник Ерле добув звідкись полкову оркестру (з 91 чи 95 п. п.), казав грати до „маршу“ самі українські пісні: Ми гайдамаки, Не пора, Не миритись і др., а капельник добув звідкись ще й жовто-синю ленту для себе. На закінчення відіграли ще й „Ще не вмерла Україна“, чим до решти вхопили нас за серце. Тут, так сказатиб на чужині, далеко від решти стрілецької братії, між змадяризованим населенням (Бичків не був тоді тою національною перлою на Закарпаттю, що тепер), нараз находимо рідних братів, находимо ширих приятелів між чужинцями-Німцями. Від тепер творили ми з Німцями

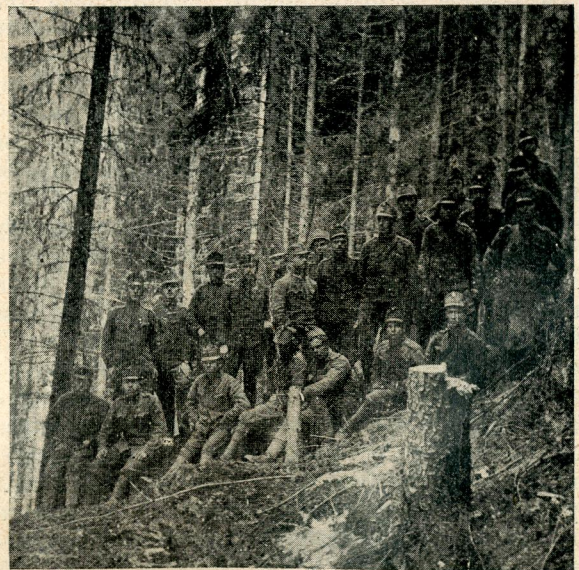
одно: Начеб вони не німецькі, а правдиві стрілецькі старшини.

II.

В тім часі нас приділено до Деташми Русса. Сам Русс був якимось мадярським графом чи бароном. На українській, зокрема гуцульській боездатности пізнався ще в 1914 р., коли то в своїй групі мав буковинських стрільців-добровольців. Тепер його група складалася: з двох сотень мадярських гонведів, одної скорострільної сотні, батерії гірських гармат, чети гузарів і нашої Гуцульської Сотні У. С. С. Ця група підлягала прямо Команді 7 австр. Армії, генер. Кевеша. Мала вона оперувати в околицях: Кирлибаби, Якобен і Дорна Ватри.

На партизантку пішлаб перед евентуальною офензивою. Сам Русс (у ранзі майора) за підчинених собі стрільців добре дбав. Але й вимагав карности та праці.

У цьому Кичунові чи пак М. Бичкові сотню приміщено на стоянках, по жидівських домах, яких тут було повнісько. Щодня ходила сотня на вправи. За

I. чета Гуцульської Сотні УСС. Березень 1917. Кирлибаба

цілий час переведено три боєві вправи. Раз за задачу мала сотня боронити відступу, а два рази сталих позицій. Наступала все ціла група, то є: дві сотні піхоти, сотня скорострільів, гармати, ще й гузари. Цим наступам все приглядався самий штаб, булава. Не зважаючи на чисельну перевагу, всі три рази відносила сотня блискучі перемоги. За другим і третім разом (останній раз боронила відступу „армії“) ще й силу полонених забрала і скоростріль.

Оці перемоги стрільців, дарма що не на дійсному фронті, ще більше піднесли авторитет стрілецьтва, а тим самим і прославили українське ім'я. Сотник Ерле нераз хвалявся своїми листами, які він писав до своїх рідних і знайомих, вихвалюючи з захопленням стрілецьтво. А решта „саржі“, мимо сліпої австр. дисципліни узнавала стрільців за рівних собі. Вправами мучитися не приходилося, бо все йшло справно. Тож по кількох зворотах, рухах, вправах, починалися співи, опісля спочинок по стоянках. А інші частини Деташми „товкли“ і „товкли“ ті вправи; аж нам було якось ніяково...

Так воно тяглося з місяць. Подрібно описувати життя сотні не буду, а вибрав я лише кілька замітних моментів. Мабуть і вони доволі зілюструють наше життя.

Дня 25/XI. 1916 р. прийшов приказ: відходити в поле. Зараз відбувся перегляд, а вже 26/XI. сотня вирушила зі стоянок, як перша. Прочі частини ще трохи осталися. До Борші їхали ми залізничкою, а відтак пішком, осінніми болотами на Кирлибабу.

В той саме час Москалі почали офензиву і заняли

Кирлибабу, через що опанували весь фронт аж через Якобени до Дорної Ватри. Це перед виповідженням Румунією війни підчас тзв. офензивы Брусілова.

Рівночасно вдарили Москалі величезними силами на пруський т. зв. Карпатський Корпус і стали помалу займати верхи Прислопа, чим — якщо заняли увесь Присліп — булиб зліквідували весь буковинський фронт і цим влекшилиб Румунам — ну і собі — загальне положення. Не диво, що австро-німецькі команди докладали всіх зусиль, щоб ці дві точки: Присліп і Кирлибабу вдержати за всяку ціну.

При помочи 24. п. п. Кирлибабу відбито 28/11. по завязятих цілоденних боях, а в московських руках залишився тільки верх „Дидуль“, який передтим був у руках 31. п. стр.

Досвітком 29/11. нашу сотню затрівожено і завернено на Присліп, бо тут Москалі, розбивши Прусаків, стали сильно наступати, щоб захопити цю найважливішу точку. Справа була така важна, що нам не було часу навіть набір брати зі собою, а пішли ми лише з крісами і набоями. Набір везли на возах.

На дворі сніг із дощем, зимно проймаюче, під ногами болото. Доки ще ми йшли якоюсь доріжкою, ще сяк так. Але як пішли вже навпростець, яругами, хащами, потоками, то мука була неабияка. Але тут стрілецька амбіція не позволяла довго над цим розводитись, бо ми були тепер у великій мірці. Стрільці йшли ратувати від загибелі німецьку непобідиму армію, та ще й гренадирів. Від нашої сотні залежала дальша судьба цього фронту.

(Далі буде).

ВІЙСЬКОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНЬОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ТАБОРІ ЛАНЦУТ-СТРІЛКОВО

(Продовження)

3. П. Шалей у своїй праці: „Британська Індія“ відмічає, що Англіїці завжди займаються характером. Що це? Це є моральна цінність чоловіка: холодна кров, коли йде розмова про рішення, хуткість, коли річ йде про діяльність, сумління для того, щоб не схилитися перед життєвими іспитами, енергія — перед загрозами. Це є почуття обов'язку відносно вітчизни і відносно себе!

4. „Всяке виховання, всяка освіта Американців“, каже Жакоміне, „основані на персональному зусиллю“. Система ця починається з початкової школи і розширюється зі зростом. Практичні вправи завжди в основі й ніякого об'учення зі слів учителя. Примушується дітей поводитись так, як неначеб то вони були одні в світі, в повній свободі. За такою працею повинно йти порівняння одержаних наслідків, обміркування суперечностей і встановлення загальних висновків. Діло вчителя вести і направляти, пробуджувати інтерес і підказувати нові завдання. Ніколи не треба обмежуватися викладом цілком готових результатів.

5. Нова метода найшла собі відгук у найзначнішій школі Франції, яка, як каже Г. Лебон, призна-

чена для виховання майбутніх генералів. Вчені начальники, пише він, генерал Бональ вчора, полковник Де-Модюї сьогодні, прищеплюють там блискучому зібранню старшин засади, що викладені в творі „психологія університетського виховання“. Основна засада висловлюється слідуєчим епіграфом: „Виховання є мистецтво заставити, аби свідоме перейшло в підсвідоме“.

6. Майбутні господарі знання... будуть люде, що володіють ініціативою, розумом здібним до спостереження, волею, судженням і самоволодінням.

Базуючися на вищенаведених засадах тільки й можна було практично перевести в життя ідею Військового Факультету в таких обставинах, в яких опинилися слухачі, що бажали йти вперед по шляху вивчення військових дисциплін.

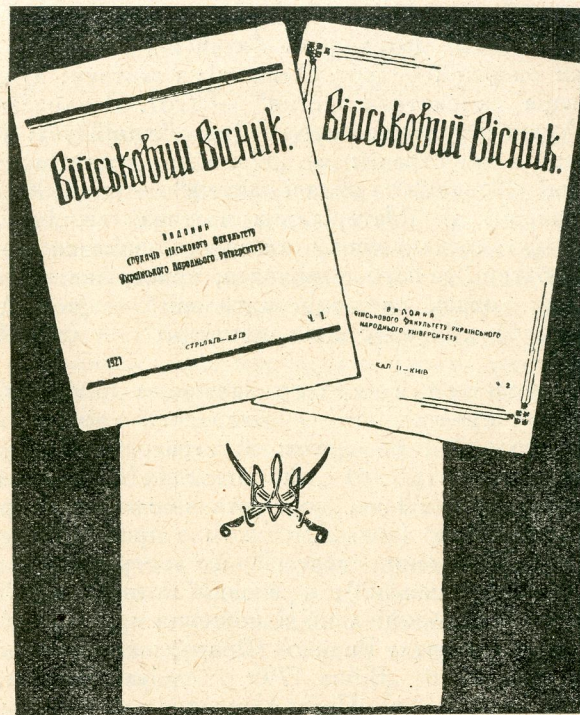
Праця на Військовому Факультеті розпочалась в таборі Ланцуті й продовжувалась далі після переїзду до табору Стрілково. Ще у Ланцуті до Військового Факультету записалися 62 слухачі (86% зі середньою військовою освітою). Після переїзду до табору Стрілково кількість слухачів збільшилася до 235: — 206 старшин (2 полковники, 4 підпол-

ковники, 37 сот., 68 поруч. і 96 хорунж.) та 29 козаків. В складі цих 235 слухачів Військового Факультету було 27 людей найбільш активних працівників, котрі уявляли з себе основну групу і являлися одночасно лекторами слухачами.

Військовий Факультет проіснував до 26 червня 1922 року і цей повний курс навчання був уложений в чотири семестри.

Перший семестр закінчено 6/X 1921 р. За цей місячний термін прочитано лекції з різних галузей воєнної штуки, а саме: з воєнної історії, стратегії, тактики, історії воєнного мистецтва, військової адміністрації (служба генштабу і тактика заосмотрення армії), воєнної авіації та військової психології. Переведено також 22 години групових та поодиноких практичних навчань зі стратегії і тактики під керуванням ген.-пор. М. Слухачі Військового Факультету опрацювали й викладали за цей час самостійні праці-реферати з різних галузей військової науки, а саме: з історії воєнного мистецтва: а) „Наполеонівська стратегія“ (пор. Подільський б) „Макіявелі“ (підп. Панченко); з воєнної історії: а) „Похід 1792 року“ (підп. Хомяк), б) „Похід 1806 р.“ (хор. Ліневич); зі стратегії: а) „Поняття й зміст стратегії“ (пор. Подільський), б) „Утримання війська та піддержання його боездатности на війні“ (сот. Богун); з тактики: а) „Піхота, кіннота, артилерія“ (сот. Горко), б) „Війна і значіння збройної сили в життю держави“ (підп. Панченко), в) „Організація самокатних частин в Армії У. Н. Р.“ (сот. Павловський); з тактики заосмотрення військ підчас війни: а) „Харчування модерних військ“, б) „Піддержання боездатности“ (організація етапів), в) „Поповнення армії людьми, кіннями і т. д.“ (підп. Хомяк); з загального військового питання: „Старшина в чужоземних арміях“ (сот. Гончаренко); з військової психології: а) Індивідуальна психологія з характеристикою почувань поодинокого вояка в бою, б) Психологія маси й юрби у воєнному відношенню, в) Спеціально про психологію страху та про засоби його подавлення в бою (сот. Гончаренко); з військової авіації: Поняття про апарати та їх системи, мотори, пільотаж, розвідку, дозору службу та типи аеропланів (підполк. Козловський).

Другий семестр закінчено 20.I. 1922 р. У цьому семестрі також крім лекцій з різних галузей воєнного мистецтва та практичних вправ, студенти виголовили та виголосили слідуочі реферати: зі стратегії а) „Відпорна сила держави та її основи“ (підп. Хомяк), б) „Психологічні фактори воєнної та економічної боротьби нації“ (пор. Подільський); з прикладної стратегії: „Плани війни, ціль війни“ (пор. Подільський); з історії воєнного мистецтва: а) „Макіявелі“ (продовження) (підп. Панченко), б) „Револуція та інвазія“ (підп. Хомяк), в) „Револуційні війська в часи великої французької револуції“ (підп. Хомяк); з воєнної історії: а) „Похід 1793 року“ (підп. Хомяк), б) „Похід 1796 року“ (Журдан та Моро проти Ерцгерцога Карла) (сот. Олійник); з тактики: а) „Боротьба за зміцнені смуги“ (сот. Павловський), б) „Загальні підстави будови зміцн. смуги“ (сот. Павловський), в) „Загальні підстави будови довготривалих укріплень“ (сот. Гаудрінг); з військової адміністрації: а) „Харчування військ підчас війни“ (підп. Хомяк), б) „Загальні риси діяльности Генерального Штабу“ (пор. Подільський); з артилерії: „Матеріальна частина та теорія кутоміра“ (сот. Лукашевич); з авіації: „Тактика авіації“ (підп.

Військовий Вісник. Видання слухачів Військового Факультету Українського Народного Університету в Стрілякові та Каліші.

Козловський); з загально військового питання: „Організація вільного козацтва за часів Центральної Ради“ (сот. Корнієнко).

Третій семестр закінчено 6.IV. 1922 року. У цьому семестрі крім лекцій були виголовилені та виголосені слідуочі реферати: зі стратегії: а) „Обороноспособність населення“, б) „Поповнення матеріалами та кіннями“ (підп. Хомяк), в) „Стратегічне значіння тилкових сполучень“ (сот. Богун), г) „Воєнний устрій держави та принципи його“ (підп. Хомяк), д) „Поняття та значіння природної лінії відвороту“ (сот. Богун), е) „Засоби для покриття воєнних витрат“ (бюджет війни), ж) „Державна обороноспособність в залежності від народно-господарчих відносин“, з) „Значіння державного проводу та державного управління“, і) „Національний дух“ (підп. Хомяк), к) „Про бойові сили та бойові засоби“ (сот. Корнієнко), л) „Тактичні та адміністративні підвалини стратегії“ (сот. Дідченко), м) „Оцінка пляну війни і головних операцій походу Наполеона до Австрії в 1809 р., згідно з основними залаженнями теоретичної стратегії“ (пор. Подільський), н) „Боротьба за кріпости“ (підп. Хомяк), о) „Воєнні походи“ (сот. Дідченко), п) „Про військові одиниці та зєднання підчас війни“ (сот. Корнієнко); з прикладної стратегії: а) „Будова пляну війни“, б) „Стратегічне зосередження (концентрація сил в просторі)“, в) „Груповання сил з початку війни“ (Німеччина в 1870 р.) (пор. Подільський); з воєнної історії: а) „Франко-пруська війна“ (операції: Верт і Шліхерн, Сен-Пріва-Гравельот, Седанівська операція, початок боротьби з республіканською Францією та облога Парижа, перший наступ на Орлеан) (підп. Хомяк), б) „Похід Наполеона до Австрії в 1809 році“ (пятиденна операція, битва під Регенсбургом, похід від Регенсбурга до Відня, битва під Асперном-похід в гор. Італії та внутр. Австрії, рух Мармона до Відня, Ваграмська битва) — (хор. Губа), в) „Похід Карла XII на Україну в 1709 р.“ (Операції: Хід подій

під Полтавою, облога Полтави, перша фаза битви під Полтавою, друга фаза битви під Полтавою наслідки операцій) — (сот. Олійник); з тактики: а) „Організація самокатних частин“ — (сот. Павловський), б) „Атака зміцнених смуг“ — (сот. Карнійчук); з військової адміністрації: а) „Провідні думки при керуванні військами та видачі наказів“ — (підп. Хомяк), з артилерії: а) „Матеріальна частина, теорія кутотіра, про артилерійську позицію, обовязки команданта батерії та його помішника, пристрілка, способи та види огню, еволюція артилерії“ — (сот. Лукашевич), б) „Використання артилерії“ — (сот. Корнієнко).

Четвертий семестр закінчено 26.VI. 1922 р. У цьому семестрі, як і у попередніх, крім викладів були виголошені реферати: зі стратегії: а) „Геометрична стратегія“, б) „Забезпечення відпочиваючих та маршуючих військ, перевізка військ по залізницях та на кораблях“ (сот. Дідченко); з прикладної стратегії: „Забезпечення стратегічного зосередження в часі“ (пор. Подільський); з воєнної історії: а) „Політично-релігійно-соціалні відношення при кінці XVIII століття і в початку Великої Французької Революції“ (підп. Хомяк), б) „Війна 1799 р.“ (Суворов в Італії) (хор. Писаренко), в) „Похід Наполеона до Росії в 1812 році“ (сот. Корнієнко), г) „Похід Бонапарта в 1800 р. до Італії“ (пор. Ноздрачів), д) „Похід Наполеона до Австрії в 1805 р.“ (сот. Дідченко), е) „Походи 1794-1795 р.“ (підп. Хомяк), ж) „Похід Наполеона до Австрії в 1809 р.“ (I повстання в Тиролю, II похід Ерцг. Фердинанда в Герцогство Варшавське та Галичину) (хор. Гуда), з) „Франко-пруська війна 1870-1871 р.“ (підп. Хомяк), і) „Похід Бонапарта до Італії 1796 р.“ (пор. Шкорт); з історії воєнного мистецтва: а) „Революція та інвазія“, б) „Революційні війська“ (підп. Хомяк); з тактики: „Служба звязку“ (сот. Дідченко); з військової адміністрації: „Поділ обовязку військової служби“ (організація армії, поняття про класи збройної сили) (підп. Хомяк).

Всі ці реферати були написані на підставі джерел з чужоземних мов: німецької, французької, російської, польської і т. д., а підчас відчитання їх прелегенти рівнож демонстрували мапи, картограми, схеми.

Як історичний документ Військового Факультету варто подати тут відповідь ген.-пор. М. на запитання Українського Генерального Штабу про хід праці на Військовому Факультеті, відносно персонального складу його слухачів та програми окремих предметів. Декан Військ. Факульт. 2 .І. 1922 р. доносить Генштабові слідує: „Лекції-реферати, опрацьовані слухачами по джерелах і вказівках, що давав декан, відбуваються в аудиторії, в присутності декана, активних слухачів, а також сторонніх і закінчуються звичайно дискусією. Що тижня призначається б і більше годин на виклад лекцій-рефератів, та щоденно по 3 години призначається для праці в семінарі, знов же під керівництвом декана, а саме для вправ зі стратегії, тактики, служби Генштабу, артилерії, фортифікації, воєнної географії зі статистикою, та для остаточного оброблення лекцій-рефератів перед їх викладом і т. д. Крім того слухачі студіюють чужоземні мови (французьку, німецьку, англійську) на курсах, утворених місцевою У. М. С. А.

Вільний час, поза офіційно призначеними годинами, слухачі використовують для накреслення мап, схем та додатків до своїх рефератів, а також підготовки предметів до здачі іспитів. (Докінчення буде).

Євген Чикаленко. Щоденник (1907-1917). Львів 1931. Видавнича Кооператива „Червона Калина“. 8°, ст. 496.

Давно вже ми не мали книжки, яка малаби для нас таке велике значіння і разом з тим була такою цікавою для як найширших кол читачів. Кажу про знаменитий „Щоденник“ Чикаленка, недавно виданий Видавництвом „Червона Калина“.

Є це записник, ведений славним неб'жчиком від 1907 по 1917 рік, в яким він нотував з деякими перервами часу події з власного і громадського життя на Великій Україні, оцінював їх з власного погляду, мудро і дотепно, приводив оцінки і погляди свого найближчого і однодумного оточення, як і визначних діячів поза ним.

Богатий матеріал, поданий в „Щоденнику“, безмірно цікавий для кожного, а читається з приємністю і захопленням, як найцікавіше написаний роман.

Є тут справа видання першої щоденної газети „Рада“, характеристики її перших редакторів і співробітників — цих піонерів літературно-газетної справи на В. Україні, конфлікти в редакційнім осередку, напади різних фахових і нефахових критиків, клопоти матеріального й нематеріального характеру в звязку з виданням, безгрошів'ям, нагінкою адміністрації, агітацією чорної сотні (моск. націоналістів) і навіть погром редакційного помешкання. Розкриваються дуже цікаві ситуації і характерні моменти, взяти творення контакту з читаючою публікою, заклики до неї і її реагування на це, пророблені спостереження. Який багатий матеріал для наших видавців і редакторів і скільки прикладів гідних наслідування (хочби й особа самого автора) та вказівок вони там найдуть, скільки консеквенцій витягнуть. Який взагалі вирисовується образ нашого многостраждального видавця, скільки науки в тім, коли навіть взяти на увагу, що живемо в іншій світопогляді, в іншій часі, в іншій ситуації та не в інших обставинах матеріальних і політичних.

Є тут і справа нелегальної організації, дуже поміркованої і лагідної, яку одначе та її поміркованість і льояльність ніскільки не рятувала, не підсилювала, не розкривала ширших можливостей, а пізніше в часі блиснувшої волі не вивела на шлях державного будівництва, простий і широкий.

Цікаве все це і для історика громадських рухів і для кожного, хто не лишається байдужим до долі своєї нації.

Як на кіновім екрані перебігають перед нашими очима Укр. Наукове Товариство, театр, Шевченківські дні, полтавські урочистости, товчення води в ступі з пам'ятником Шевченкові, арешти і ревізії, українські погроми в Києві, смерть Лисенка, Грінченка, Доманицького, Коцюбинського, убийство Столипіна, вибори до Думи, кадети, трудовики, сіоністи, чорна сотня, поїздки до Петербургу, Галичини, на Кавказ, війна, кількालітне нелегальне життя автора.

Є тут справа ширшого національного розміру, як пр. боротьба за українську школу, пресу, книгу, суд, нарешті автономію, ведені укр. громадянством і співчуваючими, коли їм на тім залежало, чужими елементами з немалим напруженням сил і з найменшим успіхом та найбільшою небезпекою.

Є тут прецікаві, просто блискучі як брильянт дані для характеристики цілого ряду наших визначних людей; меценатів як Семиренко, Леонтович, Пелехин, Жебуньов, Бородай, сам Чикаленко; письменників — Винниченко, Грінченко, Франко, Коцюбинський, Пчілка і чимало інших молодших; учених — М. Грушевський, Багалій, Л. Смоленський, М. Ковалевський, Яворницький, Єфремов, І. Бондаренко і б. ін.; артистів Садовський, Саксаганський, Карпенко, Заньковецька; музиків Лисенко, Стеценко і ін. Це лише здебільша. Годі перелічити: „імя їм леґіон!“ І взагалі, чого тільки не впливає на світ Божий з тих 500 сторін „Щоденника“. Ціла многогранність десятилітнього інтенсивно прожитого українського життя.

Все це майстерно написано, образно, дотепно, переплітано часом такими колізіями, що місцями не можна утриматися від сміху (крізь сльози!). А нашій молоді, молодим письменникам і редакторам, всім, хто має до діла з живим укр. словом, треба учитися пречудової мови Чикаленка

Нема навіть потреби радити читачам придбати собі „Щоденник“, як то звичайно закінчують рецензію, бо він уже розкупується нарозхват, можна лише висловити побажання, щоб цей успіх не звів видавництво з правильно вибраного шляху, і щоби друге видання „Щоденника“ так само було гоже видане, як і перше.

А. Н.

Степан Охримович

† 10. IV. 1931 р.

Степан Охримович, студент філософії і визначний провідник української студентської молоді, помер ненадібно по важкій недужі в дні 10/IV. 1931 р. в домі Своїх Батьків в Завадові біля Стрия. Покійний визначався хрустальним характером, постійними переконаннями, широкою ініціативою, рідкою скромністю і невтомною працьовитістю. Мабуть саме ця працьовитість і клопотання загальними справами казали Покійному нераз жертвувати Своїм, довгомісячною тюрмою надірваним здоров'ям та прискорили Його смерть. В останніх часах працював Покійний в студентськ. життю як голова Філії Т-ва Наукових Викладів ім. П. Могили. Його заслугою є зорганізування й переведення І. студ. краєвої конференції в грудні 1929 р., але Його заслуг мимо молодого віку перелічити годі. Окрема сторінка Його праць це праця в селах Стрийщини. Кілька тисяч селян і місцевої інтелігенції віддали Покійному останню прислугу, але болючу Його втрату відчувається з кожним днем болючіше.

Покійний був горячим прихильником „Червоної Калини“ та сталим передплатником усіх її видань зі своїх скупих студентських фондів. В. Й. П.

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

(Продовження)

Б-б. (Іван Боберський). За Буковину. „Діло“. Львів. 1916, чч. 267-276.

Б. Г. Наша армія. „Відродження“. Київ. 1918, ч. 147. Організація.

Бездольний. Серед комуністів. „Спогади“ — збірка. Ч. II Каліш. 8°, 1922, ст. 23-27.

Х. 1920. Київщина, У. Наддніпр. А.

Бездольний. Спогад. „Залізний Стрілець“. Каліш. 1921, ч. 24 (35). 1920. Поділля. 422 бол. п.

Безкровний, К. Кубань в революції. „Нова Україна“. Прага. 1925, в 8°, ст. 80-88.

Замість рецензії на: П. Сулятицький. Нариси з історії революції на Кубані, т. I.

Бекаленко. З днів УГА. Картки з денника. „Літопис Ч. К.“ Львів. 4°, 1929 ч. 3, ст. 9-10.

1920. До Бірзули. III. бриг. з большевиками.

Белей Августин, др. Ukrainische Schützen — Українські Січові Стрільці. „Червона Калина“ — збірник. Львів, 1918. 8°, ст. 12-18.

В укр. і нім. мові.

Бень В., полк. А. УНР. Сікачам. „Літопис Ч. К.“ Львів. 4°, 1929, ч. I, ст. 6.

Під Київом в часі повстання проти гетьмана, ставлення населення до СС.

Бень Василь. Чия вина? Уривок із споминів. „Літопис Ч. К.“ Львів 1929, ч. 2, 19.

Інтервенції С. Петлюри у гетьмана в справі діяльності карн. відд.

Бізанц, полк. Ягольниця. Кал. „Черв. Кал.“ на 1923 р. Львів, в. 8° ст. 62-59.

УГА в протинаступі VII-IX. 1919.

Бій під Хировом 4 лютого 1919 р. За от. Ш-ром. „Праця“. Прудентополіс (Бразилія). 1921, ч. 18, 19.

III. група, с. Городовичі. б. коломийськ. курінь, с. Чишки.

Білозерський О. Два кладовища. „Син України“. Варшава. 1920, ч. I, ст. 8.

29. VI. 1920 Ланцут.

Білозерський О. Відворот. „Слава не поляже“ — збірка. Львів. 8°, ст. 7-8.

Львів. Настроєве.

Біл-ський А. Діяльність д-ра В. Я. Совачова на Буковині. „Діло“ 1924, ч. 107.

Бірчак Вол., др. Козаки в Дрогобичі. „Шляхи“. Львів 1917, ч. 27-35. 1914.

Бірчак Володимир, др. „Маса“ (утечі і грабжі). „Шляхи“. Львів. 1916, ст. 330-335.

Воєнна психологія. (Продовження буде).

НОВІ КНИЖКИ І ЖУРНАЛИ

Самостійна думка, журнал літератури, науки та громадського життя. Ч. 4. Рік I. Чернівці, квітень 1931.

Олександр Шульгин: Державність чи гайдамащина? Збірник статей та документів. В-во „Меч“. Париж, 1931 р. Зміст: Захід чи схід? Державність чи гайдамащина (наші чергові завдання). Прокляті питання. Передзвони. Додатки: 1) З діяльності уряду У. Н. Р. 2) Справи Східної Галичини на засіданнях комісії міншостей Унії Товариств для Ліги Націй. 3) Відгомін дебатів в Брюсселі.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

З числом 4 за квітень вислали ми всім передплатникам поштові складанки та просили вирівнати залеглу і біжучу передплату. На жаль не всі передплатники це виконали і ми були примушені вислати до них окремі письма в тій справі. Цєю дорогою просимо ще раз вирівнати всі залеглості та біжучу передплату.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ЛІТОПISУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ ЗЛОЖИЛИ:

А Крезуб в Кенігсбергу 3. нім. марки і кличе Вп. Радника Ромуальда Думіна, в Коломиї, Стефана Григорців, інж. в Косові і Евгена Зибкевича, редактора в Перемишлі, на довільні квоти.

2. Осип Марків, Станиславів, з о. л. 5.

ЗАКЛИК ДО ЕМІГРАНТІВ ЛЕТИЧІВСЬКОГО ПОВІТУ І ОКОЛИЦЬ

Гурток емігрантів з Летицева на Поділля, має намір в найближчій будучності видати друком історично-інформаційний Альманах про національно-по-

літичне, культурно-економічне і просвітне життя на Летичівщині, почавши від 1917 року.

Причиною, що безпосередно спонукала нас до зачаткування цієї акції є в головній мірі те, що м. Летичів і його околиці, як Межибіж, Деражня, Зіньків, Вовковинці та інші, не зважаючи на те, що були впродовж цілого бурхливого часу Української Революції тереном різних історичних моментів Визвольної Боротьби, що принесли стільки жертв за українську справу, — не мають дотепер хоч маленької сторінки в українській мемуаристиці.

Такий альманах бувби відблиском подій, що мали місце не лиш на Летичівщині, але на цілій Україні, бувби виявом переживань і праці неодного учасника тих великих історичних моментів, і заохотивби інших до написання подібних споминів. А все те зібране разом дасть цінний матеріал до правдивого висвітлення причин, хоч хвиливої, але так болючої втрати нашої самостійності.

Підписаний нижче ініціативний гурток емігрантів закликає цим всіх Шановних Громадян Летичівщини як і тих, що мали змогу бути свідками подій і життя на Летичівщині в ті часи, ласкаво подати свої адреси (або матеріали) підписаному гурткові, в ціли ближчого порозуміння і обговорення справи.

Зголошення і матеріали просимо слати на руки Інж. Романа Паламарчука зам. в Городку Ягайлонським, Галичина (Польща).

ЗА ІНІЦІАТИВНИЙ ГУРТОК ЕМІГРАНТІВ ЛЕТИЧІВЩИНИ:

Проф. Михайло Іваненко Михайло Гікавий
Інж. Роман Паламарчук Інж. Степан Шаргун
Евген Круківський

ЛІТОПIS ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

III. річник / Число 5. / Травень 1931.

*

З М І С Т

	Стор		Стор
* О. Олесь	2	„Петлюра в льожі, а він ся голить“ Т. Клим	15
Софія Галечко хор. У. С. С. Микола Угрин-Безгрішний	2	* О. Олесь	17
Третя чета З рукописів Софії Галечко	3	Гуцульська Сотня У. С. С. М. Горбовий, У. С. С.	18
Десять днів у Києві в січні 1919 р. М. Ч.	5	Військовий Факультет Українського Народ- нього Університету в таборі Ланцут-Стрілково	20
„Соловки“ острови смерти і страждань Переживання очевидця Галичанина Ст. Сарматюка	9	Рецензії і замітки	22
Допомога Громадянства Українським Інвалідам	13	Степан Охримович	23
З діяльності Українського Товариства Допомоги Інвалідам у Львові	13	Бібліографія	
		Список жерел до історії української визвольної війни 1914-1921 рр.	23

ДО ЦЕЇ ПОРИ НАДІСЛАЛИ КУПОНИ ІЗ ЗАКУПЛЕНОЇ КНИЖКИ Є. ЧИКАЛЕНКА ЩОДЕННИК

(Продовження)

204. Др. Лувів Андрій, Борщів 1590; 205. Любинець Володимир, Утіховичі 1581; 206. Др. Матіяшек Іван, Мельниця 1806; 207. Мартинець Теодор, Станиславів 1785; 208. Мурин Евстахій, Львів 2806; 209. Момотюк Іван, 1992; 210 о. Мурович Ярослав, Озірна 2146; 211. о. Маркевич Зеновій, Новосілка 2126; 212. о. Мартинюк Ярослав, Салаші 2622; 213. Др. Максимчук Іван, Ст. Самбір 1717; 214. Мочульський Михайло, Грималів 2051; 215. о. Мохнадський Степан, Тересова 1799; 216. інж. Мельник Андрій, Львів 1734; 217. Малюк Михайло, Гвоздець 1508; 218. Мелимука Юрій, Чернелци 1709; 219. Др. Никифорак, Станиславів 1919; 220. Наконечна Катерина, Львів 1801; 221. інж. Охрим Олександр, Львів 3606; 222. Онуфрик Іван. Краковець 1974; 223. Олексин Жигмонт, Десятир 2040; 224. Процик Ксавєр, Рава Руська 1663; 225. Притика Олександр, Кожушків 1728; 226. Підгайна Стефанія, Нивиці 2041і 227. Панейко Олександр, Львів 2099; 228. Панає Гнат, Броди 2276; 229. о. Пришяк Василь, Підгірці 1621; 230. Приймак Михайло, Золочів 2241; 231. Др. Пушкар Мікола, Ланьцут 2983; 232. Рачок Іван, Глухів 2254; 233. Стефаник Кирило, Снятин 2183; 234. Т-во Селянська Спілка, Сокаль 2268; 235. Сабадаш Франц, Печеніжин 1851; 236. Повітовий Базар, Тересова 1781; 237. Стельмаків Роман, Бережниця 1781; 238. Стахова Франциска, Львів 1792; 239. Саєвич Омелян, Львів 2014; 240. Др. Салагуб Іля, Белз 1700; 241. Смикалюк Гриць, Володимир Вол. 1742; 242; о. Склепкович Василь, Жовтанці 1694; 243. Скоропада Іван, Перемишль 1771; 244. Сабаль Іван, Улазів 1743; 245. Тимяків Марія, Бабин 2749; 246. Тумир Д., Београд 2977; 247. Туркевич Еміліан, Ліски 1809; 248. Третяк Михайло, Тересова 1698; 249. Цюцюрова Стефанія, Кобаки 2627. 250. Шепарович Лев, Львів 2209; 251. Шандрук Павло, Варшава 2225; 252. Шматера Юрій, Перемишль 2083; 253. Шумський Петро, Самбір 2287; 254. Др. Шуровський Володимир, Львів 2623; 255. Чит. „Просвіти“, Комарно 1526; 256. Чит. „Просвіти“, Яворів 1566; 257. Чолай Матвій, Каліш 2164; 258. Чучкевич Климентина, Устрики 1884; 259. Філія Т-ва Наук. Вика. П. Могіли, Львів 3709; 260. Др. Фуртак Мікола, Микулінці 2235; 261. Фіголь Атаназій, Львів 2985; 262. Др. Федун Семен, Бірча 2630; 263. Федів Ігор, Львів 2975; 264. Український Семен, Львів 2138; 265. Дух. Сем., Перемишль 2124; 266. Яремкевич Ольга, Турка 2255; 267. Інж. Яремич Микола, Тернопіль 2229; 268. Яремич Іван, Битків 2239; 269. Крім того прислано купони без подання адреси: 2010, 1960, 2123, 2748, 2191; 275. Бібліотека ім. Б. Грінченка, Львів 3582; 276. Білик Нестор, Прага 2802; 277. Бакалець Іван, Підгайці 2289; 278. Бикович Петро, Львів 3457; 279. Бібліотека ім. Кульчицьких, Самбір 2521; 280. Бухович, Березно 2088; 281. Букатович Василь, Балинці 2518; 282. Бурачинська Ліда, Львів 2940; 283. Бібліотека У. П. Т., Яворів 2291; 294. Бобрю Петро, Франція 2799; 285. Васильків Василь, Львів 2912; 296. Водяний Тома, Тернопіль 2162; 287. Великанович Дмитро, Львів 2601; 288. Васильківський Іван, Ковель 2165; 289. Волосянський Арсен, Потік зол. 2514; 290. Др. Гамаль Володимир, Збараж 1720; 291. Губіцький, Венгров 3602; 292. Гнойовий Іван, Берестя н/Б. 2133. 293. Дуганець Андрій, Львів 3703; 294. о. Дзерович Юліан, Львів 2612; 295. Др. Дашкевич Олена, Львів 1612; 296. Даньчик Йосиф, Тячово Ч.С.Р. 2391; 297. Дубидька Маруся, Стрий 1574; 298. Дидик Євген, Львів 2232; 299. Дорожинський Михайло, Нижбірок н. 2074; 300. Драган Іван, Балинці 2223; 301. Зайшла Левка, Пістинь 1570; 302. Зельський Іван, Варшава 1588; 303. Зварун Іван, Збараж 1538; 304. Зубаль Олександр Николай, Мишковиці 1546; 305. о. Козуб Іван, Барш 1978; 306. Інж. Кордуба Володимир, Стрижів 2772; 307. Крижанівський Іван, Бучач 2643; 308. Кокольська Надя, Стрий 1571; 309. о. Кравчук Михайло, Негівці 1872; 310. Др. Козакевич Олександр, Коломия 1573; 311. Курилко Осип, Львів 1977; 312. Др. Кульчицький Іван, Збараж 2046; 313. о. Книш Степан, Станиславчик 1594; 314. Кміцикевич Роман, Львів 2005. 315. Інж. Кузьма Гриць, Підгайці 2042; 316. Кулинич Роман, Бірчка 1877; 317. Калужний Богдан, Ковель 2909; 318. Кульчицький Гут Роман, Самбір 3630; 319. Лада Денис, Олів 2616; 320. Левіцький Степан, Ворохта 2269; 321. о. Литвинюк Андрій, Оришківці 2008; 322. Др. Лаврівський Олександр, Львів 1735; 323. о. Ліщинський Мікола, Стрий 1948; 324. Др. Лепкалюк Михайло, Галич 3704; 325. Листовичий Петро, Кротошин 2800; 326. Лотоцький Адам, Львів 2877; 327. Марків Іван, Підбуж 2794; 328. Мисак Теодор, Львів 3605; 329. Маргінюк, Дермань 1506; 330. о. Малицький Олександр, Шляхтинці 2855; 331. Муриновна Зеновія, Букавина 1961; 332. Міллер Йосиф, Познань 2805; 333. Максимець Роман, Станиславів 1710; 334. Навроцька Дарія, Львів 2574; 335. Николишин Д., Коломия 1935; 336. Олійник Ольга, Львів 1684; 337. Охримович Іван, Львів 362; 338. Др. Палидвір Василь, Рожнівці 1869; 339. Полутранка Володимир, Берестечко 1646; 340. о. Пилипець Володимир, Трійця 2271; 341. Павлюк Гриць, Броди 2946; 342. Пахолків Іван, Станиславів 1949; 343. Інж. Радловський Володимир, Тересова 1766; 334. Рудницький Марко, Львів 2004; 345. Др. Рижий Іван, Бібрка 2751; 346. Сушко Роман, Львів 2819; 347. Семянів Іван, Львів 3604; 348. Др. Сенік Данило, Нове село 1790; 349. Садовський Осип, Стрий 1842; 350. Сирота Михайло, Опарівка 1665; 351. Скопляк Ярослав, Львів 3700; 352. Др. Скорик Михайло, Самбір 2762; 353. Др. Сірко Михайло, Броди 1778; 354. Стефанишин Володимир, Сокаль 1766; 355. Свистун Іван, Перемишляни 1713; 356. о. Терешкун Іван, Бучач 1763; 357. Ткачук Федір, Львів 2504; 358. Трускавецький Петро, Блогє жонд. 1764; 359. Терлецька Марійка, Львів 2641; 360. Інж. Творидло М., Львів 3628; 361. Татчин Дмитро, Іванківці 1819; 362. Трухан Григорій, Лукове, 1776; 363. Терлецький Гриць, Милатичі 2284; 364. Філяс Петро, Коломия 2611; 365. Інж. Фільонович, Ч.С.Р. 2969; 366. Феношин Іля, Станиславів 1834; 367. о. Хархаліс Олексій, Опарівка 1795; 368. Інж. Храпливий, Львів 3624; 369. Цегельський Роман, Тернопіль 1892; 370. о. Чайковский Осип, Суховоля 1883; 371. Чайка Анна, Львів 2520; 372. о. Чумало Василь, Підгородці 1835; 373. Читальня „Просвіти“, Болевів 1939; 374. Читальня „Просвіти“, Оредець 2811; 375. Читальня „Просвіти“, Мостиська 2055; 376. Шавяк Ярослав, Львів 2781; 377. Шпундер Ярослав, Підгайці 1722; 378. Шаповал Ілько, Франція 2820; 379. Шаповал Ілько, Франція 1832; 380. Шерстило Іван, Сулімів 2244; 381. Др. Шустикович Андрій, Ч.С.Р. 2975; 382. Вальчик Параскева, Лашки яворівські 1669; 383. Др. Бодюрків, Бучач 2166; 384. Борсук Василь, Соїкова 1746; 385. Будзинівський Теодозій, Добромиль 2233; 386. Вець Василь, Угринів 2957; 387. Др. Войтович Михайло, Львів 2128; 388. Грйцай Теодор, Стріліська старі 2768; 389. Інж. Гладій Атанас, Братислава 2056; 390. о. Ганкевич Михайло, Звізича 1645; 391. Др. Горбовий Володимир, Долина 3626; 392. Гудз Василь, Перемишль 2222; 393. Гогодз Теодозій, Борислав 2184; 394. Заридький Іван, Дрогобич 1511; 395. Кучерявенко Наталка, Прага 1841; 396. Крилошинський Михайло, Львів 1818; 397. Коровицький Володимир, Ковель 1521; 398. Ласовський Союзнт, фільварки 1998; 399. Меркун Павло, Головно 1885; 400. Др. Николайчук Мікола, Надвірна 1637; 401. Пачовський Мікола, Чортків 1822; 402. Союз Українок, Володимир Вол. 2869; 403. Др. Савчак Юлій, Львів 2026; 404. Стецьків Мікола, Угнів 3692; 405. Сайкевич Петро, Львів 2942; 406. Терлецька Марія, Станиславів 2809; 407. Др. Фільц Михайло, Яворів 1830; 408. Читальня „Просвіти“, Надвірна 2089; 409. Чаповський Іван, Дрогобич 1899; 410. Читальня „Просвіти“, Копич. Бавор. 2834; 411. Читальня „Просвіти“, Копичинці-Баворів. 2835; 412. Мазяк Юліан, Куровичі 2880; 413. Янович Осип, Борщів 1731; 414. Яскулякіна Ярослава, Чортків 2238; 415. Глинський Теодозій, Вама-Буковина 2952; 416. Таповал Ілько, Франція 1832; 417. Бордун Олекса, Снятин 2073; 418. Мікола Божагора, Біла 2257; 419. Тома Віра, Тартаків 2945; 420. Василь Воробець, Рогатин 1755. 421. Ярослава Виноградник, Букарешт 2120; 422. Д-р Володимир Тамерський, Бучач 3595; 423. Д-р Іван Грицишин, Чортків, 1585; 424. Дмитро Геродот, Букарешт 3608; 425. Остап Гамерський, Руднік н/С. 1655; 426. Іван Гудзоватий — Аргентина 2218; 427. Остап Дмитраш — Зарічє 2618; 428. Заяць Матвій, Надвірна 2632; 429. Іван Заяць, Перемишль 1561; 430. Гриць Карпа, Золочів 2804; 431. Олександр Косик, Познань 3590; 432. Еліяш Кінаш, Брно 1864; 433. Іван Лілик, Надвірна 1580; 434. Назарова Анна, Чижів 2903; 435. Мікола Нивифорук, Тернопіль 1601; 436. Теофіл Рибачевський, Мости великі 1618; 437. Арсен Річинський, Володимир В. 1732; 438. Йосифа Скуляська, Чортків 1779; 439. Омелян Тарнавський Улашківці 2938; 440. Буковина Bucarest 3711; 441. Д-р Євген Янкевич — Львів 2887; 442. Інж. Осип Яхинцевий, Чортків 2253;

(Продовження буде).

НАЙНОВІШІ
ВИДАННЯ
ЧЕРВОНОЇ
КАЛИНИ

Віталій Юрченко

Шляхами на Соловки

В цій книжці автор, колишній повстанець, учасник визвольних змагань, опісля радянський урядовець — описує революційні події на Вел. Україні, жахливі переживання в польових тюрмах та тернистий шлях на Соловки.

Як продовження цієї книжки друкуються дальші спомини В. Юрченка «В Усевлоні ОГПУ» (на Соловках) та втеча звітіль. Це низка страхіть „Усевлону“ (управління северних лагерей особого назначенія ОГПУ) нелюдської каторжанської праці засланих та незвичайно цікавий малюнок пригод підчас 5.000-кілометрової втечі з диких нетрів болот далекої півночі.
Ціна 5 зл.

Ілько Калічак

Записки четаря

Спомини (1918-1919 рр.) з дрогобицько-бориславського басейну та хирівського фронту.

Книжка написана легко й коліристично. —
Ціна 280 зол.
